

VEREENIGING
TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP.
1892-1893.

Vergadering van Vrijdag 25 November 1892,
's avonds te acht uren,

in het Hof van Holland, te BREDA.

Voorzitter : Generaal NETSCHER.

De VOORZITTER: Mijne Heeren, ik heb het genoegen deze vergadering te openen onder zeer aangename indrukken. In dit groot militair wetenschappelijk centrum van Breda, heb ik mijn jeugd als cadet doorgebracht en in lateren tijd had ik het genoegen hier gedurende langen tijd jaarlijks als Inspecteur van het militair onderwijs werkzaam te zijn. Ik gevoel daarom een bijzondere sympathie voor Breda, zoowel uit een militair oogpunt als in menig ander opzicht.

Vooraf heden avond gevoel ik mij hier gelukkig waar ik zooveel vertegenwoordigers van den militairen stand vereenigd zie. Het is mij bijzonder aangenaam deze vergadering door een zoo talrijk publiek te zien bijgewoond en ik zal zoo straks gaarne het woord geven aan den spreker van dezen avond, den heer Beekman, die vroeger hier en later ook elders op wetenschappelijk gebied reeds zooveel lauweren heeft ingeoogst.

Vooraf echter wensch ik den heeren mede te deelen, dat de heer G. J. V. Vinkhuizen zijne benoeming tot lid van het bestuur heeft aangenomen, en zulks ter vervanging van den heer Risseeuw.

Aan de orde is thans de ballotage van candidaten.

De Voorzitter verzoekt de heeren Wirix en Hoogeboom met hem het bureau van stemopneming te willen uitmaken.

De uitslag der stemming is, dat met algemeene stemmen tot leden worden toegelaten de heeren : F. G. J. Bosschart en K. A. Enklaar, beiden 1^e Luitenant der Infanterie, te 's Gravenhage; B. de Greve, 2^e Luitenant der Artillerie N.-I. Leger en J. Tirion, 2^e Luitenant der Genie N.-I. Leger, te Breda; W. H. Sablerolle en C. de Veer, beiden 2^e Luitenant der Infanterie, te Groningen; T. C. Mets en W. H. Rozendaal, beiden 2^e Luitenant der Infanterie N.-I. Leger, te Harderwijk; G. Brenkink, J. J. C. van Dijk, A. H. Gouwe en S. S. Tromp, allen 2^e Luitenant der Infanterie, te Leeuwarden; H. P. van der Mieden van Opmeer en J. A. Snoek, beiden 2^e Luitenant der Infanterie, te Middelburg. En in Ned.-Indië: bij de Militaire Administratie: de heeren L. H. Spook, 2^e Luitenant-Kwartiermeester, J. H. Stoltman, 1^e Luitenant-Kwartiermeester, C. W. van der Ven, Majoor-Intendant, J. F. Verweij, 1^e Luitenant-Kwartiermeester en G. P. van der Waart van Gulik, Kapitein-Intendant. Militaire Geneeskundige dienst: Dr. S. Monnikendam, Officier v. Gezondheid 2^e klasse. Infanterie: E. M. Carpentier Alting, 2^e Luitenant, F. E. Collard, 2^e Luitenant, H. Ermerins, 2^e Luitenant, K. F. E. Gerth van Wijk, 2^e Luitenant, E. C. G. Gijsberti Hodenpijl, 2^e Luitenant, N. C. van Heurn, Kapitein, P. A. H. Holten, 1^e Luitenant, A. Klontje, 1^e Luitenant, W. Kramers, 1^e Luitenant, M. C. Maas, 2^e Luitenant, A. Montagne, 1^e Luitenant, S. C. Muller, 1^e Luitenant, H. Schokker, 1^e Luit.-Adjutant, G. J. Timmer, 2^e Luitenant, J. J. Verbrugh, 1^e Luitenant en A. de Willigen, Majoor. Cavalerie: C. W. van Haaff, 1^e Luitenant. Artillerie: F. H. de Bruine, 2^e Luitenant en W. J. Giel, Kapitein. Genie: W. A. C. Gout, 1^e Luitenant.

De Voorzitter dankt de heeren van het stembureau voor de door hen volbrachte taak.

Aan de orde is thans de voordracht van den heer A. A. BEEKMAN, oud-officier der genie, Directeur der Hoogere Burgerschool te Schiedam, over :

De beteekenis der vrijwilligerskorpsen in Nederland.

De heer BEEKMAN.

Mijne Heeren !

Een min of meer gebruikelijke aanloop van een spreker is het inroepen van de welwillendheid en toegeeflijkheid zijner hoorders. Indien ik daarmede thans aanvang, dan is het echter niet de loffelijke deugd der bescheidenheid, die mij daartoe dringt, maar de overtuiging dat mijn optreden dezen avond hier in Uw midden wel wat stout mag heeten.

Terwijl ik zelf niet meer alle verschillende hoofdtakken der militaire wetenschap kan volgen of bijhouden, ga ik in deze stad der militaire wetenschap bij uitnemendheid tot een aantal vakmannen spreken, waaronder velen welke die wetenschap hebben hoog te houden en te verbreiden. Verklaarbaar is 't dus wel als ik mij hier in Uw midden wat klein gevoel.

Bovendien zou ik U spreken over een onderwerp, dat voor zoover mij bekend is, nog weinig door het geschreven of door het gesproken woord is toegelicht. Intusschen juist deze omstandigheid geeft mij de hoop, dat eene bespreking van „de beteekenis der vrijwilligerskorpsen in Nederland” wel eenig nut zal kunnen hebben, doordat zij de aandacht op dat onderwerp vestigt.

De meeningen, in de volgende beschouwingen door mij geuit, geef ik dus gaarne voor betere : ik zal mij reeds gelukkig rekenen, indien ik U kan opwekken over dat onderwerp na te denken en als bekwame mannen dan hunne meeningen daaromtrent eens openlijk zullen doen kennen.

Om het genoemde onderwerp wel te beschouwen moeten wij, misschien meer dan bij eenig ander, het oog houden op speciaal Nederlandsche toestanden en daarom geloof ik goed te doen U eenige oogenblikken in gedachten terug te voeren naar oude tijden, beginnende met de eerste helft der 14^e eeuw, den tijd toen zich in onze gewesten de vereenigingen van „scutten” of „schutten” vormden, die en als gilden, de „scuts- of schuttengilden”, en als gewapende korpsen, „schutterijen”

genaamd, zeer spoedig zulk eene gewichtige beteekenis verkregen.

Want hoewel ik U niet zal spreken over onze schutterijen in 't algemeen, zoo vallen bedoelde korpsen geheel binnen het kader van onze beschouwingen. Die vereenigingen toch, vooral niet te verwarren met de schutterij van twee à drie eeuwen later na de Unie van Utrecht, waren *oorspronkelijk* geheel *vrijwillige* vereenigingen tot oefening in den wapenhandel, eene soort van korpsen vormend, die wat hunne wijze van ontstaan betreft dus overeenkomst vertoonden met de scherpschutterskorpsen van onzen tijd. Ik spreek er U echter van juist om ook het onderscheid te doen uitkomen tusschen die korpsen van voorheen en de tegenwoordige, om daardoor de betrekkelijke waarde in oorlogstijd des te beter te kunnen beoordeelen.

Toen de vrije steden in de 12^e en 13^e eeuw opkwamen en zich ontwikkelden en dus het aantal harer poorters toenam, het aantal lijfeigenen of onvrijen ten platte lande verminderde, nam daarmede het aantal toe dergenen, die niet alleen verplicht waren maar ook het *recht* bezaten weerbaar te zijn, in den zin van tegen binnen- en buitenlandsche vijanden gewapend te zijn en ten strijde te trekken.

Immers elk poorter was „vrijman” en moest dus volgens oud-Germaansche wet in tegenstelling van de lijfeigenen, die van dat recht verstoken waren, „harnasch ende weer” hebben. Die zich niet teweer kon stellen, heette „een onnut ende onbequaem poirter.”

De Landsheer, die in de opkomende poortereien steeds steun vond tegen een trotschen, aanmatigenden en lastigen adel, schonk wel den steden vele voorrechten, maar maakte tevens van het recht en den plicht van weerbaarheid der poorters gebruik door te eischen, dat deze in tijden van gevaar met hem ter heirvaart zouden trekken en hunne stad voor hem verdedigen tegen zijne vijanden.

Zij moesten, gelijk het in een handvest aan Amsterdam van 1342 luidt, hem dienen met hun „harnasch ende weer” in zijne heirvaarten niet alleen, maar ook de stad „tot sijne behoef bij daghe ende bij nachte wachten ende bewaren”.

Alle poorters van 20—60 jaar waren verplicht „tot heirvaart en wake”. Met dit laatste werd bedoeld de wacht langs den omtrek, meestal dus langs de muren der stad, die daartoe in afdeelingen was verdeeld, hoofslagen genaamd.

Geen hertogelijk of grafelijk bevel zou echter voor den poorter noodig geweest zijn om voor eigen weerbaarheid zorg te dragen. Immers bracht die nieuw verworven vrijheid als van zelve mede, dat de burgerij zich aaneensloot om die in tijden van gevaar tegen aanranding van buiten te beschermen, m.a.w. om hare goede stad te verdedigen, zoo noodig ook daarvoor ten strijde uit te trekken.

Bovendien was het dragen der wapens een recht, waarop men in zekeren zin trotsch was, want daar slechts vrije welgeboren mannen de wapenen mochten dragen, stelde dit recht hen op gelijke lijn met den adel.

Toch had noch dit algemeen gehuldigd begrip noch het stelsel van algemeen weerplicht onder de poorterij eene algemeene oefening in den wapenhandel, zelfs niet in tijden van gevaar, ten gevolge. En hiervoor bestonden wel redenen.

Voor eerst moest elk poorter voor eigen wapentuig en verdere uitrusting zorgen „naar zijn vermogen”. In een handvest van den Graaf van 1342 wordt voorgeschreven hoe de „rijke lieden”, die 100 pond of meer bezaten, gewapend moesten zijn, voorts die 50 tot 100 pond bezaten en die welker bezitting minder bedroeg: de eersten geheel in 't ijzer met vol harnas, zijdgeweer en voetboog, de tweede categorie ook geharnast, de mingevoeden „met eenig weer daer hij sijn lijf mee denekt te verweeren”, elders: „met sulcke weere als hij heeft off gecrigen can”. Eenmaal 's jaars werd er gewoonlijk inspectie gehouden.

Alleen bij de rijksten en aanzienlijksten, die behoorlijk van schiettuig, enz. waren voorzien, kon dus van oefening sprake zijn. Bovendien zou voor hen, die door eigen arbeid in hun onderhoud moesten voorzien, en dat waren de meesten, het tijdverlies door oefeningen, optochten, enz. lastig en schadelijk geweest zijn.

Alleen den meergevoeden was dit mogelijk en daardoor ont-

stonden vereenigingen van de meest aanzienlijke en gegoede burgers, ten doel hebbende zich op bepaalde tijden in 't gebruik der wapenen te oefenen. Deze vrijwillige vereenigingen of broederschappen werden weldra, als vereenigingen van personen, die eenzelfde bedrijf uitoefenden door de stedelijke overheid en de landsheeren tot *gilden* verheven, *schutte-* of *schuttersgilden* genaamd: de militaire wapenmacht, die zij vormden, was de *schutterij*.

Deze gilden ontstonden in Holland waarschijnlijk niet veel vóór het begin der 14^e eeuw, in Vlaanderen evenwel reeds vroeger, waarschijnlijk reeds in de 12^e eeuw.

De oudste schutterijen waren gewapend met den voetboog of kruisboog, die nog al oefening voor de behandeling vereischte. In den beginne hadden zij behalve hun harnas een schild, dat meestal door een knecht werd gedragen. De oefeningen zullen zich wel tot schietoefeningen bepaald hebben en eens in het jaar, soms om de twee of drie jaar, had het papegaai-schieten plaats, het schieten naar den vogel; hij die den papegaai van den paal schoot, was Koning van het gild, dat voorts evenals andere gilden door overlieden bestuurd werd.

In sommige, voornamelijk in de grootere plaatsen, ontstonden later meer schutterijen: de voetboogschutterij werd o. a. te Amsterdam en elders in eene oude en jongeschutterij gesplitst, nog later, in 't begin der 15^e eeuw, werden de handboogschutterijen opgericht — toen waren er te Amsterdam dus drie.

Het aantal schutters was niet groot: in 1394 waren er te Amsterdam nog maar 75 of weinig meer; in 1413 waren er 90. Het schutter zijn was wel eervol maar ook kostbaar.

Er kwam nog iets bij. Oorspronkelijk waren de schuttersgilden geheel vrije vereenigingen, waarvan ieder lid kon zijn naar believen, althans zonder inmenging of goedkeuring der overheid, maar langzamerhand veranderde dit. Meer en meer kreeg de stedelijke Regeering invloed op de schutterijen, vooral op hunne samenstelling. Zij *kon* dit doen o. a. door voorrechten te verleenen aan de schutterij, waardoor zij deze eenigermate van haar afhankelijk maakte. Ter bestrijding van hare uitgaven, die steeds hoger liepen, naarmate uitrusting, pallure (kleeding-

stuk dat onder of boven het harnas gedragen werd), de inrichting en het onderhoud der gebouwen, waar de oefeningen gehouden werden, de zoogenaamde Doelen, kostbaarder werden, schonk de Regeering den schutterijen zekere jaarlijksche inkomsten. Voorts maakte de Regeering gunstige bepalingen ten opzichte van de leden der schutterij wat betreft panding (zoodat geen beslag op wapens, enz. mocht worden gelegd), het bij ongeluk wonden of dooden van personen bij de oefeningen, enz.

Maar vooral kon de overheid invloed uitoefenen, omdat de schutterij als gilde niet altijd wel te scheiden was van de schutterij als gewapende macht. In de aangelegenheden van het gilde kon zij zich betrekkelijk weinig mengen, maar als een gewapend korps in dienst der stad kon zij de schutterij gebieden.

De stads-regeering *wilde* het bovendien doen: en omdat zij begreep van welk groot belang eene goede samenstelling van deze eenige geoefende weermacht der stad was, en omdat zij, zelve weldra in alle steden een zeer aristocratisch lichaam, natuurlijk gaarne zag dat ook de schutters tot de aristocratie der stede behoorden, waardoor zij in den regel aan hare zijde zouden staan.

Reeds in 1394 werd te Amsterdam bepaald, dat niemand in of uit het schuttersgild mocht gaan dan met goedvinden van het Gerecht en de Overlieden van het Gilde. Eenmaal gekozen kon 't Gerecht een schutter, als zijnde iemand in stadsdienst, gebieden in de schutterij te gaan.

Later gaf het benoemen en uitkoopen van schutters tusschen het gilde en 't Gerecht wel eens aanleiding tot zulke geschillen, dat de gansche schutterij (niet het gilde) ontbonden werd.

Terwijl dus het ontstaan der schutterij het gevolg was van een zuiver democratisch beginsel, even democratisch als dat, hetwelk bij de opkomst van de steden en hare poorterij had voorgezeten, nl. beschutting tegen willekeur en geweld en handhaving der vrijheden van het volk buiten adel en geestelijkheid, zoo werd in der steden maatschappij de schutterij al meer en meer eene aristocratische instelling.

Zij was de bloem der poorterij, eene soort van stedelijke ridderschap. Daarom mede zorgde zij voor niterlijke praal:

door optochten b.v. bij den intocht van den Landsheer, na de terugkomst van een krijgstoct; door kostbare kleedij, groote maaltijden in hare weelderig ingerichte Doelen, afzonderlijken dienst aan eigen altaren in de kerken, gewijd aan hunne schuttheiligen.

Op het laatst der 15^e eeuw werd te Leiden o. a. bepaald, dat niemand in de schutterij kon worden benoemd of hij moest zijn „een rijke en notabele man van eere”.

Uit een en ander vloeide een groote invloed der schutterijen voort, ook op politiek gebied, niet alleen wat stadszaken, maar ook wat zaken van algemeen landsbelang betrof. Vooral omtrent zaken, met oorlog in verband staande, werden zij dikwijls als eene soort van vertegenwoordiging der steden geraadpleegd.

De oude schutterij — op vele plaatsen was een oude en een jonge schutterij — was de eigenlijke aristocratische. Te Amsterdam kwamen nieuwe schutters niet in de oude, voordat zij eerst een jaar in eene der andere gediend hadden. Hoe behoudend van aard ook, moest zij echter toch met den tijd meegaan wat hare bewapening betreft.

Langzamerhand verminderde het aantal schutters met den voetboog, terwijl dat van de handboogschutterij vermeerderde en eindelijk werd „de edele voetboog” geheel verdrongen. Reeds in het laatst der 15^e eeuw kwamen de vuurwapenen in gebruik, eene soort van bussen „*coulevrines*” genaamd, waarnaar de daarmede gewapenden *coulevriers*, *kolveniers* of *kloveniers* werden geheeten: in 1511 was te Leiden de handboogschutterij door eene kloveniersschutterij vervangen ter sterkte van 400 man, allen beneden de 60 jaar; de voetboogschutterij bleef zich daarnaast nog handhaven.

De sterkte der schutterij bleef echter in 't algemeen betrekkelijk gering. In 't midden der 16e eeuw had Amsterdam nog zijne 3 schutterijen, elk van 250 à 300 koppen.

Maar ook nu nog waren de schutterijen de *keurbenden* der stad, de stedelijke ridderschap, als de aanzienlijksten vooraanstaande waar 't de bewaking, bescherming en verdediging der stad betrof. Men oordeelde terecht dat de gewichtige taak der defensie niet aan de „scamele gesellen” maar aan den „rijedom

der stede" het best was toevertrouwd, zegt ter Gouw in zijn onlangs verschenen „Beschrijving van Amsterdam". Welk eene schitterende rol die oude schutterijen konden vervullen, zou weldra blijken.

Intusschen bleef de verplichting van elk poorter, om in tijden van gevaar de stad te bewaken en te verdedigen en ook om naar buiten mee^ten strijde te trekken met den Graaf, volkomen gehandhaafd.

De Landsheer vroeg zoo noodig slechts een aantal gewapende mannen, geen schutters, om met hem ter heirvaart te trekken; meermalen werd hun aantal voor elke stad vastgesteld. De stad zelve bepaalde hoeveel schutters gevorderd werden in verhouding tot het aantal poorters; zij werden telkenmale aangewezen door het Gerecht.

Het door den Graaf verlangde aantal strijders werd echter dikwijls door de omstandigheden bepaald. Zoo vroeg Albrecht van Beieren voor zijn tocht tegen de Friezen in 1398 van Amsterdam 400 man, terwijl er toen nog geen 100 schutters waren.

Dreigde de stad zelve gevaar b.v. in den tijd der Geldersche en Utrechtsche oorlogen, dan trok de geheele burgerij van 20—60 jaren bij beurten op wacht; de stad werd daartoe in wijken verdeeld en de omtrek, ringmuur, enz. in hoofslagen. Elke wijk had een hoofslag te bewaken. Zelfs moest, als de stadsgrachten bevroren waren, een ieder op den hem aangewezen hoofslag komen om die open te bijten, ten einde op die wijze voor der stede veiligheid te zorgen. Hierbij kon men wel het werk door een ander laten verrichten, maar moest toch in persoon op zijn hoofslag aanwezig zijn.

Zieken of afwezigen moesten voor hunne wacht- en andere krijgsdiensten een plaatsvervanger stellen; de kloosters zorgden voor brandstof en licht in de wachthuizen. In 1512 waren te Amsterdam elken nacht drie en een half honderd burgers op wacht.

Het waren dus hoofdzakelijk gewapende burgers, die in de middeleeuwen en in de eerste tijden der Republiek hunne eigen

haardsteden bewaakten, verdedigden, inwendige beroerten onderdrukten of met hunnen vorst ter heirvaart togen.

In hunne wapening heerschte zelfs nog in de 16^e eeuw eene vrijheid als bij de oude Germanen ten tijde van Arminius. Elk moest zelf maar weten, waarmede hij zich 't best verweren kon en wapende zich met wat hij had. In de 16^e eeuw nog werden de burgers opgeroepen „met heure harnasch ende weer, soals sij heure lijfve willen verweren ende heure dootvianden verwachten.” Men vertrouwde dat, als 't er op aan kwam, ieder wel van zich af zou slaan, steken of houwen; van geoefendheid in de behandeling van allerlei wapentuig was bij de groote massa geen sprake.

Eenvoudige middelen dus, maar waarmede soms zulke groote resultaten verkregen werden. Maar laat ons voorzichtig zijn met onze gevolgtrekkingen.

Overzien wij, alvorens te oordeelen, nog eens den toestand der weerbaarheid tot aan de Unie van Utrecht.

Algemeene *weer*plicht, eerst alleen van de poorters, omdat men anderen niet waardig genoeg keurde, later in den meest onbepikten zin, nl. van „een ijgelyck die in der echtschap is off huisraet hout.”

Persoonlijke *dienst*plicht van allen, die voor gewapende diensten werden aangewezen, in de eerste plaats van hen, die er 't meest belang bij hadden. Geldelijke bijdragen zelfs van vrouwen en zedelijke lichamen ten behoeve der weerbaarheid.

Van geoefendheid in 't oorlogsbedrijf was geen sprake. Zoo- wel de legers te velde als de bezettingen van plaatsen bestonden in 't algemeen uit burgers, die vochten, zooals hunne zuiver fysieke eigenschappen dat toelieten. De levende strijdkrachten in 't algemeen dus samengesteld uit gewapende menschen, niet uit soldaten.

Slechts een betrekkelijk klein deel bezat meer geoefendheid en daardoor meer militaire waarde: de schutterijen der steden. Die korpsen, oorspr. vrijwilligerskorpsen, scherpsschutterskorpsen of hoe men die tegenwoordig zoude noemen, vormden en door die grootere geoefendheid en door de maatschappelijke gesteld-

heid der leden de kern der strijdmacht. Door deze laatste eigenschap waarschijnlijk nog meer dan door de eerste.

Die geoefendheid toch kon hen zoo bijster veel niet boven de andere poorters doen uitsteken. In de 15^e eeuw hadden de gewone schietoefeningen eens per maand plaats — het zoogenaamde maentschutten, voorwaar niet te veel oefening, terwijl men bovendien met het schiettuig van die dagen of van vroeger zoo veel kwaad niet deed. Maar omdat zij uit de rijksten en aanzienlijksten waren samengesteld, daarom vormden die oude schutterijen de kracht der weerbaarheid: zij, de bloem der poortery, kon haren invloed doen gelden bij alles wat met de weerbaarheid in verband stond; de meest invloedrijken waren ook de als van zelf aangewezen leiders in tijden van gevaar. Daar, bij de met ossen, schapen, ganzen, enz. bedekte tafels, bij malvezijs, clarette en rinsen wijn zetelde de kracht der weermiddelen van dien tijd. En die middelen waren voor dien tijd voldoende. Zij zouden dat *nu* niet meer zijn.

Maar zou een groot beginsel, dat bij de vorming der strijdkrachten van die dagen voorzat, nu niet meer gelden? Dat men nl. hen, die misschien $\frac{3}{4}$ van de kracht der burgerij vertegenwoordigden, in zake de verdediging van recht en vrijheid in de eerste plaats noodig had, dat zagen onze voorvaderen wel in.

En hunne kindskinderen van drie, vier en meer eeuwen later? Zij hielden door hunne wijze wetten de bloem der natie, $\frac{3}{4}$ der volkskracht misschien, stelselmatig buiten de strijdkrachten die *hunne* vrijheden zullen hebben te beschermen.

Zouden wij in dit opzicht vooruit of achteruit gegaan zijn?

De geschetste levende strijdkrachten, waarvan slechts een gering deel een weinig oefening bezat, en welker discipline, zooals wij die verstaan, wel te wenschen zal hebben overgelaten, waren voor dien tijd volkomen voldoende. Immers ook elders was 't zoo gesteld; legers van hoogere militaire waarde had men niet tegenover zich te wachten.

Van beroepssoldaten was tot de 15^e eeuw geen sprake. In het begin van die eeuw treffen wij echter hier te lande de eerste „soudeniers” aan en hun gebruik kwam reeds hoe langer hoe

meer in 'zwang — een gebruik dat van uit Frankrijk en de Zuidelijke Nederlanden tot ons is gekomen. (Albrecht Beiling was o. a. een hoofdman van zulke huurtroepen). Zij werden echter slechts nu en dan, hier en daar door de strijdende partijen in dienst genomen b. v. om eene veroverde plaats in een ander gewest bezet te houden; maar van een onderhouden van troepen beroepssoldaten in vreedstijd als bezetting eener plaats was nog geen sprake; dat gebeurt eerst in 't midden der 16^e eeuw en dan nog op betrekkelijk bescheiden schaal.

Bekend is 't hoe Karel de Stoute voor zijne veelvuldige oorlogen niet alleen van beroepssoldaten heeft gebruik gemaakt, maar getracht heeft daarvan ook eene soort van staande legers of legertjes te vormen. Voor die dure troepen werd hem wel nu en dan door de steden geld toegestaan voor een enkelen krijgstocht, maar bij zijne aanhoudende krijgstochten had hij ze vrij lang onder de wapenen en behield dan na afloop des oorlogs een deel als lijfwacht. Toch vormden die troepen volstrekt niet de gansche strijdmacht: bij het beleg van Nuits b. v. vinden wij nog veel Hollandsche schutters. Wij weten hoe de oorsprong der staaude legers in den Bourgondischen tijd wortelt en ook hoe noode men hier te lande die ruwe en dure gasten onder de daaropvolgende Oostenrijksche heerschappij toeliet, zoodat hun verblijf in het begin der Spaansche troebelen een der hoofdredenen der ontevredenheid was.

Toch zien wij ook onze Oranje en Nassau's den strijd tegen het machtig Spanje aanbinden met legers van aangeworven huurlingen. De tijden waren veranderd. Soldaten, gewend aan 't ruwe oorlogsbedrijf, geoefend in 't gebruik der wapenen, met eene zekere mate van discipline, gingen de gewapende burgers in den oorlog te velde geheel verdringen en werden door de stedelijke regeeringen aangenomen, waar zij ze meenden noodig te hebben als hulp tegen vijanden van binnen of van buiten.

Maar toch in dat tijdperk van overgang zou de oude allemansburgerwapening geschaard om hare schutterijen en enkelen vendels huurlingen nog schitterende bewijzen geven van kracht. Het was bij de verdediging van Haarlem, Alkmaar, Leiden,

Oudewater, Maastricht en zoovele andere plaatsen tegen de geduchte krijgsbenden van den Spaanschen dwingeland.

Burgers waren het, ja vrouwen en kinderen, gedreven door de kracht der wanhoop, die er streden om hun leven, waaraan anders straks misschien door een meedogenloozen vijand een einde zou worden gemaakt — oud en jong, het gansche volk, dat zich verweerde met den moed dien vertwijfeling gaf, — geen soldaten waren het, die van achter muren en wallen de vijandelijke krijgslieden van beroep zoo dikwijls met bebloede koppen deden afdeinzen. En de kern van den weerstand werd naast enkele vendels huurtroepen gevormd door die oude schutterijen, die in deze bange tijden de schitterendste bladen vulden van hare historie, die wij, hunne nazaten, het eerst onzen kinderen op de scholen leeren: een vrome daad, om getuigenis af te leggen van hunnen ouvergankelijken roem.

En zij vreesden ook toen niet hare stad te verlaten, naar buiten te trekken om den vijand van het gemeene vaderland te bestrijden. Het was geen geestdrift, zooals die, welke zich alleen nit bij bekers op maaltijden en festijnen, maar de waarachtige geestdrift, die een groot aantal burgers uit de steden en ook bewoners van het platte land, mannen die grootendeels nooit de wapenen hadden gehanteerd, op de roepstem van Oranje hunne haardsteden deed verlaten om te trachten den vijand van voor Haarlem te verjagen, toen alle andere middelen van ontzet reeds gefaald hadden.

Die burgers werden daartoo niet gecommandeerd, o neen! het werd hun verzocht. In de desbetreffende publicatie van de wethouders van Gouda 1) b. v. lezen wij o. a. „waeromme die Burgemeesteren en Regeerders dezer stede, bevindende de propositie en 't versouck van die van Haerlem goddelijk, redelijk en billijk te sijn, als niet alleen uijt natuurlijke redenen daer toe verbonden ende verplicht sijnde, maer uit gesworen beloften bij de Ridderschap en de Steden, soo wel cleijn als groot, tot Dordregt, in 'taenvaerden voor de bescher-

1) WALVIS. Beschrijving der stad Gouda. Deel I, bl. 356 e. v.

minge van de landen tegens de Spanjaarden malcanderen gedaen, om met lijf en goetd malcanderen in als bij te staen, tegens den gemeenen vijandt, ende voorts aenschouw nemende dat het veel beter is sijn vijandt voor een ander mans deur te schutten, dan voor sijn eygen deur, hebben goetdgevonden die selve propositie en versouck der burgeren van Haerlem bij openbare publicatie, de inwooners dezer Stede voor te houden, en versoucken dat een ygelijck, die het gemeene vaderlandt lief heeft, en sijn eygen lijf en goetd, mitsgaders sijn wijf en kinderen begeert tegen den aencomenden vijandt te beschermen, hem wil goedwilliglijck in perscon laten vinden met behoorlijck geweer en wapenen in 't veld-leger te Sassem om die van Haerlem te helpen en te assisteren, alwaer mijn Genadige den Prince van Orangie selver in perscon met al sijn heyrercragt sal comen.... enz." Binnen 5 dagen meldden zich te Gouda alleen 112 koppen aan; Delft zond 300 vrijwilligers, waaronder Johan van Oldenbarneveld, enz. De burgers voegden zich bij eene macht bestaande uit Fransche, Engelsche, Schotsche en andere soldaten en 600 ruiters, alles samen ongeveer 5000 man sterk. Bij Noordwijkerhout kwam dit legertje het eerst in aanraking met den vijand, die van de onderneming de lucht gekregen had, en: „in den aanval ontschaard”, zegt zeker schrijver, „door den schok der Spaansche ruitery, en van 't voetvolk, zo ter rechter als slinkerzijde besprongen, spatte den achteruit, en verstroiden. Daar bleef'er op de plaatse of in de vlucht omtrent zeven honderd, onder deze vijftig van der Gonde, anderen uit andere steden, enz.”

Aan moed en goeden wil had het die dapperen toch niet ontbroken, die met weinig hoop op een goeden uitslag der zaak en met weinig kans om er 't eigen leven af te brengen, waren uitgetrokken; maar de reeds zoo vaak aangewezen oorzaak zal ook hier wel gegolden hebben. 't Ging niet meer, althans niet in 't open veld, met een troep ongeoeffenden en à l'improviste gewapende boeren, burgers en buitenlui te strijden tegen in den oorlog geharde en goed aangevoerde krijgsliden van beroep, ook al streden zij in vereeniging met soldaten.

Alleen waar onze geuzen meer den partijangersoorlog voer-

den, waar zij achter dijken en in schansen, enz., in klein vaarttuig op de Noord-Hollandsche meren, vooral in Waterland en Amstelland den vijand bestookten, waren zij dikwijls in het voordeel.

Met de Republiek echter zien wij de oude schutterijen verdwijnen. De meerdere mate van centralisatie, reeds door de Bourgondische vorsten begonnen, maakte als van zelf Staats-troepen noodzakelijk, die men te velde kon gebruiken, terwijl de burgerwapening voortaan meer nitsluitend tot taak kreeg aan de verdediging der steden, enz. deel te nemen.

De Unie van Utrecht bracht een groote ommekeer in het wezen der schutterijen te weeg, of liever er werd een burgerwapening ingesteld, die nog wel den naam van schutterij droeg, maar in karakter toch geheel van de vroegere verschilde.

Hoewel nl. een artikel het behoud van alle schutterijen, broederschappen, enz. voorschreef, bepaalde een ander, dat „alle ingezetenen dezer geüniceerde provinciën, steden en platte landen van 18—60 jaar oud zonden worden gemonsterd en opgeschreven” met het doel deze landen zoo noodig te beschermen. In de steden werd het beginsel, in dit artikel voorgeschreven, weldra algemeen toegepast. Daardoor ontstonden zoogenaamde „Schutterijen”, samengesteld uit de *geheele* burgerij, dus uit de oude schutterijen en de oude burgerwacht en daarin gingen de oude schutterijen of geheel op, of zij bleven nog eenigen tijd voortbestaan als bijzondere schietgezelschappen, evenwel voor en na verdwijnende, te Amsterdam b. v. in 1692.

Zij eindigden hun eens zoo roemruchtig bestaan meest als eene soort van schietgezelschappen, nog veel met „d'edele handhoog of kruisboog” naar het wit schietende en die vooral veel en lekker dincerden in hunne vaak weelderig ingerichte Doelen.

De nieuwe soort van schutterij heeft, waar zij reeds opgericht was, ook een roemrijk aandeel gehad aan de verdediging der steden in de eerste jaren van den tachtigjarigen oorlog en steunende op de traditiën der oude schutterij, had zij in die tijden mede grooten politieken invloed, niet alleen op de stedelijke maar ook op landszaken; zij werden tot ongeveer eene eeuw later zelfs nog hier en daar als eene soort van ver-

tegenwoordiging van het corpus der gansche burgerij gekend.

Maar, hoewel nu geheel uit eenigszins geoefenden gevormd, zij was niet meer de kern van de levende strijdkrachten, gelijk de oude schutterijen in de Middeleeuwen. Integendeel de legers te velde zoowel als de vaste bezettingen der steden bestonden sedert uit soldaten van beroep en de burgerwapening werd bijzaak, een hulpmiddel van zeer twijfelachtige militaire waarde. Wij weten welk een treurig figuur zij reeds in 1672 maakte op eene enkele loffelijke uitzondering na.

Maar hare geschiedenis hebben wij niet verder te volgen. Zij had in wezen en samenstelling met die van vrijwillige korpsen geen overeenkomst en zij valt dus buiten onze beschouwingen.

Kunnen nu deze retrospectieve beschouwingen ons thans nog van eenig nut zijn?

Er is geen gevaarlijker ding dan het doen van een beroep op de geschiedenis, hoe nuttig hare lessen ook kunnen zijn. Ook al geschiedt dit niet om drogredenen goed te maken, maar volkomen te goeder trouw. Want nog moeilijker dan in het vak van den eerbiedwaardigen van Mulken is het, om, waar het op de toepassing van de lessen der Historie aankomt, rekening te houden met „tijd, plaats en omstandigheden.”

Hoe duidelijk dit ook op zichzelf is, er wordt vaak tegen gezondigd. Hoe dikwijls wordt de geschiedenis nog aangeroepen, vooral door hen, die weinig geneigd zijn tot het brengen van voldoende offers voor onze weerbaarheid. Men vergelijkt dan bij geheel verouderde of niet meer voorkomende toestanden, wijst op den goeden afloop van een of andere gebeurtenis, verzekert dat de heldenmoed der voorvaderen ons heusch nog wel in het bloed zit — men zal 't zien, als 't er op aan komt — en gelooft dat het vaderland werkelijk goed bewaard is, zoodra men met zoo'n redeneering zijn geweten heeft trachten gerust te stellen.

Nu is 't weliswaar soms zeer verleidelijk, aldus te handelen. Die oude toestand b. v., waarbij alleen eenige scherp-schutterskorpsen zich oefenden, en dat nog wel op de aller-

prettigste manier, terwijl verreweg de meeste weerbare mannen alleen bij gevaar of in oorlogstijd werden lastig gevallen en dan dikwijls met succes optraden, welke inrichting de goe-gemeente, althaus in vreedstijd, op zeer weinig kosten te staan kwam — 't is om van te watertanden! Helaas! die in dat op-zicht goede dagen zijn voorbij en zullen wel niet terugkeeren.

Dat in elk geval met de veranderde tijdsomstandigheden moet rekening gehouden worden, dat begrepen ook blijkens het ge-given geschiedkundig overzicht de voorvaderen.

Toen de oprichting der staande staatslegers het gevolg werd van veranderde toestanden op politiek gebied en daarmede sol-daten van beroep het hoofd-element der legers gingen vormen, verdwenen de schutterskorpsen uit het open veld: daár konden zij geen voldoende kracht meer ontwikkelen. Men bestemde ze toen uitsluitend voor de verdediging der steden. Maar weldra was het ook niet meer noodig ze ook daarvoor zelfstandig te behouden als kern van de geheele gewapende burgerij, omdat voortaan afdeelingen vaste huurtroepen daartoe konden dienen.

En om den weerstand bij een oorlog zooveel mogelijk te versterken werd de geheele mannelijke bevolking in schutterijen ingedeeld, die, in de steden eenigszins geoefend tot taak had-den aldaar de rust te bewaren en als *hulptroepen* dienst te doen bij de verdediging van steden en sterkten. Voor deze taak scho-ten zij echter reeds in 1672 jammerlijk te kort, vooral waar men ze buiten huune stad, dus tot verdediging van andere plaatsen ging aanwenden, en dat zelfs nog vóór zij een vijand gezien hadden, daar zij hier wegliepen, elders dienst weigerden, weer ergens anders door cavalerie op haar post moest gehou-den worden. Men heeft die schutterijen dan ook slechts in 't begin des oorlogs bij gebrek aan beter aldus gebruikt, maar ze weldra door afdeelingen soldaten vervangen van de inmid-dels aangeworven regimenten.

Wat wij uit dit historisch overzicht mogen besluiten, is dunkt mij dit: dat men de bakens moet verzetten als het tij verloopt, dat men zich te voegen heeft naar veranderde tijdsomstandig-heden. Eene waarheid die ook nog in onze dagen geldt.

Is het toeval of opzet: de oude Schuttersdoelen op het Tour-1892/93

nooiveld te 's-Hage, verlicht door elektrisch licht, met groote Jablokoff-lampen voor den gevel!

En wat evenmin door den loop der jaren gewijzigd is, het is de deugdelijkheid van het beginsel dat bij de vorming der levende strijdkrachten geen klasse der maatschappij mag uitgesloten worden van welke door intellect en positie ook de meeste kracht voor de verdediging kan uitgaan. Dit moge klinken als eene waarheid als een koe, die waarheid wordt maar al te vaak niet gehuldigd. Voormalige regeerders mogen gedeeltelijk, zelfs grootendeels, uit een ander oogpunt dit beginsel hebben toegepast, duidelijk is het ons toch dat de oude schutterskorpsen juist daarom zoo'n machtigen invloed ten goede uitoefenden op alles wat met de verdediging in verband stond.

Wat wij natuurlijk uit die oude tijden *niet* mogen overnemen, is het in vreedstijd ongecoëfend laten van de groote massa der strijders, iets wat *toen* geene nadelen meebracht. Maar wel zien wij, dat het beginsel van algemeenen weerplicht, gepaard met dat van persoonlijken dienstplicht in vreedstijd reeds toen de grondslagen vormden van een deugdelijk weerbaarheidsstelsel.

Ik merk dit slechts terloops op, al staat het slechts zijdelings met mijn onderwerp in verband. M. H., en trouwens dat groote beginsel zou men tegenover de groote meerderheid onder U niet behoeven te verdedigen.

Ik wilde er slechts op wijzen hoeveel onbruikbaars men soms put uit de bronnen der historie. En dat doet men toch, zoo men de schutterij, dat eerbiedwaardig erfstuk onzer voorvaderen, welker tegenwoordige 3^e uitgave onmogelijk aan hare bestemming kan beantwoorden, niet aanziet voor wat zij is, maar er zelfs eene 4^e uitgaaf van wil bezorgen, bewerende dat zij „voor defensieve doeleinden bruikbaar is” en dat men haar alleen afkeurt om legerkorpsen naar Pruisisch model en daarmee grooter avancement bij den Generalen Staf te scheppen. (1)

Die verbeterde 4^e editie zou dan moeten dienen... niet om de plaatsvervanging te bestendigen — o neen! duizendmaal neen! — maar om „dienstruiling” mogelijk te maken tusschen

(1) Zie Mr. S. v. Houten. Staatk. Brieven, 1, 2 en 4.

hen, die door het lot voor de militie en die, welke voor de schutterij zijn aangewezen en waardoor dus de meer ontwikkelden en meergegoeden, praktisch genomen, weer buiten het eigenlijke leger zouden blijven.

Op die wijze kan men de onaangenaamheden van Persoonlijken Dienstplicht ontgaan en toch in 's Lands vergaderzaal motie's helpen aannemen ten gunste van het beginsel van Persoonlijken dienstplicht.

Neen, niet met groote woorden en motie's bewaren wij Oud-Hollands bodem, wèl met de eerlijke toepassing van een goed beginsel.

Vergeeft mij, M. H., deze kleine afdwaling. Laat ons thans weer ons meer direct tot ons onderwerp bepalen.

In onze historie vinden wij voorts niet anders vermeld van het bestaan en het gebruik van vrijwilligerskorpsen — die uit den patriottentijd in het laatst der vorige eeuw uitgezonderd — dan in het tijdvak der Belgische revolutie.

In den tiendaagschen veldtocht stredden met het leger en de schutterijen te velde vier vrijwillige jagerkorpsen: van Schimmelpenninck, van Dam van Isselt, van Oyen en Rookmaker (Noord-Holland), benevens de jagerkorpsen uit de studenten der Leidsche en Utrechtsche hoogeschoolen en de compagnie vrijwillige flankeurs van die van Groningen. Die korpsen hebben toen evenals sommige schutterijen nu en dan blijken gegeven van dapperheid en volharding, zelfs tegenover afdeelingen oude soldaten van het Belgische leger. Maar men zal toegeven dat men daaruit nog niet zal mogen besluiten tot eigenschappen, die noodig zouden geweest zijn, 'indien men die korpsen en die schutterij tegenover een goed aangevoerd en verzorgd leger, uit goed geoefende en gedisciplineerde soldaten samengesteld, had laten optreden. Vooral de onbekwaamheid der Belgische aanvoerders, de weinige samenhang der heterogene bestanddeelen van de Belgische troepenmacht, hunne slechte verzorging, enz. en aan deze zijde de tact van den Nederlandschen opperbevelhebber, die niet meer van die korpsen vergde dan te verwachten was — zij doen den roem niet te niet, die

sommigen van die Ned. burgerkorpsen rechtmatig toekomt, maar toch verklaren die omstandigheden hoe zij de diensten hebben kunnen bewijzen, die zij in dien tiendaagschen strijd hebben verricht.

Eerst vele jaren later onder den indruk van krijgsgeschiedenissen in het buitenland, die van 1866 nl., zien wij vrij algemeen in de steden en in vele plattelandsgemeenten vereenigingen ontstaan, zich ten doel stellende de bevordering van 's Lands weerbaarheid en als dadelijk gevolg daarvan vormde zich uit schier elke Vereeniging een korps vrijwillige scherpschutters, soms in ééne plaats meer dan één, naarmate personeel en inzichten omtrent formatie, enz. niteenliepen.

Het doel van al die vereenigingen was, zoo lezen wij in het gedenkboek van den eersten Nationalen Schietwetstrijd, in Sept. 1868 te 's-Hage gehouden: bevordering van 's Lands weerbaarheid. Juist wegens de eenheid van dat doel deed zich reeds spoedig de behoefte gevoelen aan onderling verband en daardoor kwam in 1867 de Ned. Weerbaarheidsbond tot stand, die zich blijkens Art. I van zijn Reglement ten doel stelde: „eerstens zooveel mogelijk eenheid te brengen in al de pogingen, die tot bevordering van 's lands weerbaarheid worden aangewend; en ten tweede, om de aan alle Vereenigingen gemeenschappelijke belangen, waar het noodig is, gemeenschappelijk te doen behartigen.”

Nog vele vereenigingen en korpsen werden opgericht en, gesteund door de zich in daden uitende sympathie van velen in den lande, in de eerste plaats van Z. M. den Koning, verhengden zij zich werkelijk eenigen tijd in een opgewekt leven.

Maar het bleef niet aldus. Voor en na gingen zij kwijnen of verdwenen zij door ontbinding. Nog slechts een betrekkelijk gering aantal is over.

Welke zijn de oorzaken daarvan geweest? Doch tegelijk met deze vraag rijst eene andere, nl. of wij hun heengaan moeten betreuren, of wij ze moeten nastaren met weemoed in het harte. En om deze vraag te kunnen beantwoorden, verlangen wij als van zelf te weten: Wat stelden zich die korpsen zelve en zij die hen steunden, wat stelde zich ook de Regeering van hen

voor? Op welke wijze meende men dat zij 's Lands weerbaarheid zouden kunnen verhoogen?

Had men zich een min of meer scherp belijnde voorstelling gemaakt van hun gebruik in oorlogstijd?

Dat de Regeering het nut der vrijwilligerskorpsen erkende, althans van hunne oefeningen, blijkt uit den steun, dien zij hun schonk door het Kon. Besluit van 12 Mei 1867 n°. 49, gewijzigd bij dat van 20 Dec. 1886 n°. 215, hetwelk aanvangt met de considerans: „Lettende op den prijzenswaardigen ijver, welke zich bij vele ingezetenen heeft geopenbaard om zich in het hanteren der wapenen en bijzonder in het schieten te oefenen; in aanmerking nemende dat er reeds verscheidene scherpschutters-vereenigingen zijn opgericht, die zich het bevorderen van 's Lands weerbaarheid ten doel stellen, en dat loffelijk voorbeeld navolging kan vinden; willende aan die vereenigingen zooveel mogelijk bescherming en medewerking verleenen, enz.”

Uit den geheelen inhoud is echter niet met zekerheid een antwoord af te leiden op de hiervoor gestelde vragen. Uit de verschaffing van munitie en in bruikleen afstaan van vuurwapenen blijkt, dat de Regeering terecht groot gewicht hechtte aan bedrevenheid in het schieten. Achtte zij echter de geoefendheid in dit opzicht van elk individu in de eerste plaats of nitsluitend van belang, of meende zij dat die vereenigingen als korps in oorlogstijd diensten zouden kunnen bewijzen?

Tot het aannemen van het laatste kan men niet geneigd zijn door de omstandigheid, dat van de korpsen scherpschutters de officieren door den Koning worden benoemd, want in het desbetreffend artikel leest men: „Die benoeming heeft geen invloed op hunne wettelijke verplichtingen ten aanzien van de nationale militie en de schutterijen, noch op hun rang bij de zee- en landmacht en bij de schutterij.”

Uit de statuten der vereenigingen zelve is slechts te lezen, dat zij verhooging van 's Lands weerbaarheid in het algemeen beoogden. Is dit opzettelijk geschied, dat nl. het doel der vereeniging in zulke algemeene termen omschreven werd, dan was dit goed gezien. In dat geval zal bij de oprichting terecht de gedachte hebben voorgezet: wat door onze oefeningen ver-

kregen wordt, komt in elk geval 's Lands weerbaarheid ten goede en wij hebben het aan de Regeering over te laten hoe zij onze geoefendheid, als zij het noodig acht, wil aanwenden.

Nu ligt in die omschrijving wel opgesloten, dat de leden zich collectief als korps of wel individueel in tijden van gevaar of oorlog beschikbaar stellen zullen, immers hoe zou de oefening anders 's Lands weerbaarheid verhoogen? Maar daar deze voorwaarde noch vrijwillig noch als eisch der Regeering gesteld werd en in de statuten opgenomen, zoo is daarnit af te leiden dat door de oprichting en oefeningen der vrijwilligerskorpsen misschien wel partij kan getrokken worden van de geoefendheid van een zeker aantal individuen, maar zeker niet gerekend kan worden op hun gebruik als korps.

Maar al verschaffen hier wettelijke voorschriften geen meer licht, het zou kunnen zijn dat nit den geest, die in de korpsen zelve heerscht en die zich afspiegelt in den aard hunner oefeningen, de bedoeling van hun gebruik in oorlogstijd nader bleek.

Mag ik eenig besluit trekken nit de inlichtingen door mij persoonlijk bij commandanten en officieren van eenige weinige korpsen ingewonnen, dan kan ik slechts mededeelen, dat omtrent dat punt de meest niteenlopende gevoelens heerschen of wel bij sommigen geen gevoelen bestaat.

Van één commandant vernam ik, dat de oefeningen bestonden in schieten, exerceeren in de recrutenschool en compagnieschool, het tirailleeren, den velddienst, de pionieren veldversterkingskunst; dat de officieren wetenschappelijke bijeenkomsten hielden, dat er theoretisch onderricht werd gegeven tot vorming van korporaals en onderofficieren. Nu en dan trekt het korps naar elders kampeert daar, houdt manoeuvres in 't vuur, valt veldwerken aan, enz. De ambitie was zeer voldoende evenals de gewilligheid der manschappen (In 1870 stelden zich slechts 7 officieren en geen enkele mindere ter beschikking). 't Is trouwens een korps dat financieel in gunstige omstandigheden verkeert. De commandant meende dat het korps *als korps* in oorlogstijd goed te gebruiken zou zijn, nl. voor den partijgangersoorlog.

Alleen betreurde hij het dat van de officieren vóór hunne benoeming niet het voldoen aan een zeker examen geëischt werd.

Een ander commandant meende dat het doel der oefeningen bij de korpsen alleen kon zijn het verkrijgen van zekeren graad van individueele geoeffendheid, maar dat het korps in geval van oorlog niet als zoodanig behoorde op te treden.

De weinige deelneming aan de exercitiën en het afnemen van het aantal leden lag z. i. aan geldgebrek, waardoor men niet te gemoet kon komen bij de aanschaffing der uniformen.

Weer elders vernam ik, dat de oefeningen zich tegenwoordig bepaalden tot schieten. De militaire geest was er dan ook wel wat uit: dit bleek o. a. toen bij de viering van het 25jarig bestaan van het korps zoowel officieren als manschappen in burgerkleeding op hun feest verschenen.

Deze drie bedoelde korpsen waren Koninklijke Scherpschutters.

Van een ander korps gingen de leden wel nu en dan schijfschieten, maar dit zou ophouden, zeide de commandant mij, als men hen zou willen dwingen daarbij in uniform te verschijnen.

Een korps dat zich in 1870 geheel ter beschikking der Regeering stelde en dat ik daarom noemen zal: de Schiedamsche Scherpschuttersvereeniging „Arena”, is thans ontbonden en de leden zijn als *vrijwilligers* in de dienstd. schutterij gegaan. Gebrek aan geld na een wel wat weelderig leven was oorzaak van de opheffing.

Het komt mij ook wel van eenig belang voor hier mede te deelen wat omtrent het doel der scherpschuttersvereenigingen in het reeds genoemd gedenkboek van den eersten nationalen schietwedstrijd voorkomt, hetwelk werd uitgegeven met voorkennis van het Centraal-Comité van den Weerbaarheidsbond. Wij lezen daar: „In het algemeen kan men zeggen, dat vermeerdering onzer weerbare krachten, bevordering der strijdvaardigheid het motief was dat de scherpschuttersvereenigingen heeft doen ontstaan. Doch men moet nader onderscheiden. En al neemt men zelfs aan, dat overal en bij allen voorop stond de gedachte aan de verdediging des Vaderlands, dan nog hangt alles af van de nadere strekking, van de middelen waardoor men dat oogmerk wilde bereiken.

Zie, er is niet zelden op spottenden toon gevraagd wattoch die weerbaarheidskorpsen in oorlogstijd zouden nitrichten. Menig

man van het vak heeft gewezen op het dwaze, ja het gevaarlijke van een *afzonderlijk* optreden, en niet geheel zonder reden geglimlacht om het denkbeeld van een majoor der scherpshutters met zijn troep ageerende tegen den vijand. Inderdaad het valt niet te ontkennen, dat er in deze opvatting een kern van waarheid ligt, die men niet mag voorbijzien op grond van den min heuschen toon waarop zij somtijds wordt voorgedragen. Het bekende Kon. Besl. v. 12 Mei 1867 (Stsbl. N°. 49) heeft hier en daar het denkbeeld doen post vatten, alsof in tijd van oorlog, behalve leger en schutterij, een derde element, de scherpshuttersverenigingen als afzonderlijk bestanddeel der landsverdediging moet gebezigd worden.

Deze dwaling achten wij noodlottig. Op die wijze zou men in de ure des gevaars het leger en vooral de schutterij aanmerkelijk verzwakken. Men zou aanleiding geven tot eene hoogst bedenkelijke versnippering van krachten, verdeeld over afzonderlijke kleine corpsen, die slechts een zeer los verband hadden en in uniform, in wapening, in reglementen verschilden. En wijst men op de flinke houding en nuttige diensten onzer schutterijen in 1830 en 1831, dan ligt het antwoord gereed, dat door de nieuwe oorlogstaktiek, hetgeen toen voldoende was, thans ongenoegzaam mag heeten. De tijden zijn veranderd en de omstandigheden ook. Militaire organisatie, exercitiën en rangbepaling kunnen — het is overtuigend aangetoond (1) — in gewone tijden voor de scherpshutters van groot nut zijn, doch daaruit volgt in geen een deele, dat er in geval van oorlog afzonderlijke corpsen van scherpshutters moeten bestaan. Overdrijving schaadt en stoot af.

Ook hier schijnt de historische weg weer de eenige, welke tot eene juiste opvatting leidt. Men lette op den oorsprong der vrijwillige wapening. Toen in 1866 het gevaar dreigde, was algemeen de overtuiging wakker, dat de bestaande strijdkrachten geheel onvoldoende waren. Vooral de innerlijke zwakte

(1) Zie de afloende beantwoording der beweringen van den Heer de Roo van Alderwerelt, zoowel door Mr. Schiffer te Groningen, als door „Eenige officieren van het korps Koninklijke Scherpshutters te 's Hage'".

der schutterijen bleef voor niemand een geheim. Reorganisatie bij de wet zou, gezwezen nog van andere moeilijkheden, in het gunstigste geval, maanden te laat zijn tot stand gekomen.

Er viel geen tijd te verliezen. Er moest spoedig gehandeld worden. Dat besef deed de scherpschuttersvereenigingen ontstaan.

En wat is dan wel het nut van die beweging? Dit, dat er al menig goed schutter is gevormd, die te voren evenmin een geweer als een puthaak wist te hanteeren. Dit, dat kennis van krijgssaken en ijver voor de verdediging van onzen vaderland-schen bodem in ruimer kring worden verspreid. Dit, dat het geloof aan een zelfstandig Nederland, de overtuiging dat wij een onafhankelijk volk zijn en blijven kunnen — tegenover veler laf en ziekelijk cosmopolitisme in deze dagen zoo dringend noodig — op die wijze krachtig wordt verlevendigd.

Ziet, men zou zich een toestand kunnen denken, waarbij b. v. aan de schutterijen zoo groote uitbreiding en verbetering werd gegeven, dat de meeste scherpschuttersvereenigingen niet langer afzonderlijk konden blijven bestaan.

Ware dit schade? O. i. in geen en deele. Immers zij hadden juist dan hun doel volkomen bereikt, want die toestand zou een gevolg zijn eener betere inrichting, van een meerderen ijver voor 's Lands weerbaarheid. Dien ijver op te wekken, die inrichting voor te bereiden is hunne taak. Evenals een goed armverzorger er naar streeft om zijne hulp hoe langer hoe onbeerlijker te maken, zoo ligt het ook in de onbaatzuchtige, verhevene roeping der scherpschutters, dat zij een toestand helpen in het leven roepen, waarbij door vereeniging van strijdkrachten 's Lands weerbaarheid *nog* hooger bloei bereike, dan thans door allerlei verspreide corpsen kan geschieden. Niet daarop komt het aan, dat er in elke stad, in elk dorp eene scherpschuttersvereeniging worde opgericht, maar hierop, dat overal de weerbare mannen zich in den wapenhandel oefenen. Aan plaatselijke omstandigheden blijve het overgelaten, welke weg te dien aanzien de beste is. Soms tijds zal aansluiting aan de gewone schutterij, met vrijwillige oefening gepaard, het meeste nut stichten."

Ik meende deze woorden te moeten aanhalen, vooral daarom, omdat daarin m. i. juiste denkbeelden voorkomen omtrent het doel der vrijwilligerskorpsen. Die denkbeelden zijn echter voor eene scherpere begrenzing en tevens voor eenige uitbreiding vatbaar en dat, M. H., wil ik U thans nog nader uiteenzetten.

Wil men zich een oordeel vormen omtrent het nut van scherpshuttersverenigingen of korpsen in vreedstijd en de aanwending van het door hen verzameld kapitaal van geefendheid in tijden van gevaar, dan moet men ze beschouwen in verband met de een of andere organisatie van 's Lands levende strijdkrachten.

Die organisatie laat in ons vaderland helaas nog steeds te wenschen over. Liever dus dan eene burgerwapening in te passen in een vrij algemeen afgekeurden toestand, beschouw ik die in verband met een of ander verbeterd stelsel van legervorming.

Als beginsel staat daarbij voorop, dat elk weerbaar man in tijden van gevaar tot de verdediging des lands zal moeten medewerken.

Op welke wijze men dan den dienstplicht inricht, er zal altijd een weermacht worden verkregen, die men in twee deelen kan scheiden, waarvan het eene eene hoogere militaire waarde bezit dan het andere. In staten waar algemeene dienstplicht in vreedstijd min of meer streng wordt toegepast, wordt toch een gedeelte om verschillende redenen niet of niet volledig geoefend, een ander verliest van zelf in waarde doordat in de latere jaren der dienstplichtigheid de geoefendheid ten deele verloren gaat. Bij een stelsel met een beperkt jaarlijksch contingent vormen de niet dadelijk ingelijfden en toch lichamelijk geschikt reeds dadelijk een massa, die hetzij niet hetzij weinig in vreedstijd geoefend bij het uitbreken eens oorlogs natuurlijk ver bij het andere deel achterstaat.

Gaat men algemeenen dienstplicht zeer streng doorvoeren, dan worden door maatschappelijke en finantiële toestanden meestal grenzen getrokken, die den duur van den oefeningstijd zeer beperken, zooals o. a. in Denemarken en ook in een hier te lande wel eens aangeprezen stelsel, een stelsel met korte

diensttijden en zeer veel verloven, dat een weinig voldoende allemansoefening geeft — of wel men komt tot een militieleger als het Zwitsersche, dat naast zijn vele goede eigenschappen ook de zeer bedenkelijke schijnt te bezitten van niet voldoende geoefend te zijn.

Dat de levende strijdkrachten van een staat uit een meer en een minder geoefend gedeelte bestaan, heeft uit een militair oogpunt geen bezwaar, als de qualiteit en quantiteit van het eerste slechts voldoende is. Dit is natuurlijk bestemd om als het eigenlijke leger, als kern van den weerstand het eerst met den vijand in aanraking te komen, te velde en ook als bezettingstroepen. Ik reken nu hierbij ook de eigenlijke reserve, bestaande uit manschappen die eenmaal door het leger zijn gegaan, die in zelfstandige korpsen ter ondersteuning en versterking van het leger moet optreden (in Duitschland en ook in onze ingetrokken Legerwet de landweer.) Het andere deel dient tot aanvulling van de door het eerste geleden verliezen, welke aanvulling, zooals bekend is, vooral in den eersten tijd des oorlogs zoo aanzienlijk kan zijn.

Ik weet wel dat sommigen de taak tusschen het volledig en het weinig voorbereide deel der strijdkrachten anders willen verdeelen, nl. aan het eene strijdvoeren te velde willen opdragen, het andere voor „*défensive doeleinden*” willen gebruiken. Maar dat een dergelijke verdeeling tot goede uitkomsten kan leiden, is eene dwaling, die ik, M. H., in eene vergadering als deze wel niet zal behoeven te bestrijden. Maar wij worden er helaas wel eens toe genoodzaakt, waar men „pour besoin de la cause”, en wel om op de qualiteit en quantiteit van het beste deel te kunnen afdingen, eene dergelijke verdeeling ons zou willen opdringen.

Mag men echter de stof tot aanvulling in vreedestijd geheel ongeoeffend laten? De oorlogen verloopden tegenwoordig zeer snel en vooral in ons land zal op eene groote aanvulling in de eerste dagen moeten gerekend worden. Om deze reden zou althans een gedeelte in zekere mate moeten voorbereid zijn als een oorlog uitbreekt.

De Heer Plantenga heeft in deze Vereeniging voor eenige

jaren het nut van een goed georganiseerde volkswapening besproken, indien deze nl. niet als surrogaat wordt gebruikt, daar, waar troepen van meer militaire waarde noodig zijn. Zich aansluitend aan het door Brinio in de Mil. Gids voorgestelde stelsel van legervorming, wilde de Heer Plantenga daarom in tweede linie een militie-leger naar Zwitsersch model. Men moet daarbij echter in het oog houden, dat in Brinio's stelsel een eigenlijke, althans een geoefende en georganiseerde reserve voor het leger ontbrak, want bij een klein contingent van 11000 man en tienjarigen dienstdtijd werd geen landweer voorgesteld. Van daar een volksleger in 2de linie, dat niet alleen rechtstreeks verliezen moest aanvullen, maar dat zoo noodig korpsen ter beschikking had om hier en daar te kunnen optreden ter vervanging of ondersteuning van die van het eigenlijke leger.

Herinneren wij ons de Legerwet van het vorig Ministerie : 13jarige dienstplicht in het leger en de landweer voor een jaarlijksch contingent van 16300 man, verkregen uit de lichamelijk geschikt na vrijstelling van eenige zoons, de grootste helft der zoons uit één gezin, de kostwinners, weduwnaars met kinderen, enz. ; — daarvan 8 jaar in het leger, 5 jaar in de landweer.

De genoemde vrijstellingen zouden evenals die voor kleine gebreken en wegens te kleine maat telkens voor één jaar gegeven worden, in het 3e jaar zou worden ingelijfd of definitief vrijgesteld voor vreedstijd. De tijdelijk vrijgestelden en eenige definitief vrijgestelden waren aangewezen tot het verrichten van bijzondere diensten. Er zouden dus nog een groot aantal dienstplichtigen overblijven, die nooit in vreedstijd dienden.

Uit dezen nu zou volgens de voorstellen der Regeering een aanvullingsreserve met 13 of 11 jaar dienstplicht worden gevormd, die 151000 man sterk zou zijn. In oorlogstijd zou zij moeten dienen tot aanvulling van leger en landweer. In vreedstijd zou zij *geheel ongeoesend* blijven. Alleen de eerste klasse (46000 man) uit de jongste 5 lichtingen bestaande, zou verplicht zijn zich te laten inschrijven. Na 13 jaar zouden de aanvullingsreservisten, evenals de oud-gedienden van leger en landweer en bijzondere diensten tot den landstorm behooren.

Men heeft het geheel ongecoefd laten dezer aanvullingsreserve een fout in het ontwerp genoemd.

Houden wij alleen haar doel, nl. het aanvullen van geleden verliezen in het oog, dan moeten wij echter tevens bedenken, dat eigenlijke reservekorpsen bestonden in de landweer, terwijl de eerste aanvulling werd verkregen uit de 20000 man depôt-troepen, die in vreedstijd reeds 3 maanden oefening hadden genoten, terwijl voor de onmiddellijke vorming der depôts bij het uitbreken des oorlogs officieren en minder kader waren aangewezen. Voor de aanvulling was dus wellicht toch voldoende gezorgd.

Iets anders is of 't goed is, vooral in ons Nederland, dat op elken man, die in vreedstijd reeds gecoefd wordt, één à twee anderen komen, die daarvan geheel vrij blijven; de eerste zal najverig blijven op de laatsten en deze zullen genen beschouwen als een vijand van hun beurs.

Deze laatste overweging was voor den Heer Plantenga het hoofdmotief tot aanprijzing van zijn militieleger naar Zwitsersch systeem in 2e linie. Deze quaestie nu ter zijde latende, blijkt toch uit dezen blik op de legervorming in het algemeen:

1°. Dat een groot aantal voor den dienst geschikte weerplichtigen in vreedstijd niet of weinig wordt gecoefd;

2°. Dat een ander aantal, die door het leger zijn gegaan, in de latere jaren van hun diensplicht van minder militaire waarde worden, nl. in de landweer, hetgeen daarna in den landstorm in nog sterker mate het geval zal zijn.

Daar nu ligt het veld ter bearbeiding voor vrijwillige vereenigingen. Daar, waar de Regeering onder de bestaande wetten niet verder gaan kan met maatregelen te bevelen of waar in dien zin die wetten niet te veranderen zijn, omdat omstandigheden beletten meer te verkrijgen door middel van dwang, daar begint de taak van hen, die uit liefde tot hun vaderland onbaatzuchtig, geheel vrijwillig willen bijdragen tot verhooging zijner weerkracht.

En te midden van die groote massa des volks, die niet of slechts weinig gecoefd is, kunnen vrijwillige vereenigingen optreden — thans niet meer om de kern van den weerstand te

vormen in oorlogstijd, zooals weleer de schutterskorpsen, maar wel evenals deze lantste in de burgermaatschappij de dragers te zijn van den militairen geest en de kern van de oefeningen in vreedstijd. En evenals in oude tijden zullen de mannen van ontwikkeling en invloed door hunne krachtige medewerking in deze veel ten goede kunnen uitwerken, doch nu niet door zich te vereenigen tot voor anderen ontoegankelijke kringen, maar juist door anderen aan te trekken, om zich heen te scharen om samen te werken, schouder aan schouder te staan tot verhooging der weerbaarheid van het gemeenschappelijk vaderland.

Wat moet daartoe geschieden?

Moeten nit de vrijwillige vereenigingen *korpsen* opgericht worden of niet?

Deze vraag zal natuurlijk toestemmend beantwoord worden door hen, wien een zelfstandig gebruik van vrijwilligerskorpsen in oorlogstijd voor den geest staat. Vrij algemeen ziet men wel in dat een optreden als korps in het open veld of in vestingen als integreerend deel van het leger niet meer mag geschieden. Maar om den partijgangersoorlog te voeren dan? zoo hoort men vragen.

Raadplegen wij den oorlog van 1870—71, dan is het buiten twijfel, dat Fransche vrijwilligerskorpsen, franc-tireurs of hoe zij heeten mochten, juist als partijgangers groote diensten hebben bewezen aan de verdediging van hun land.

Kort voor zijn vertrek van Parijs reeds was door Keizer Napoleon o. a. een wet tot vorming van franc-tireurskorpsen gedurende den duur des oorlogs geteekend geworden. Die korpsen kregen daarbij in opdracht de locale verdediging te voeren en slechts bij uitzondering moesten zij tot diensten aan de grenzen worden geroepen.

De wet, waarvan hier sprake is, heb ik niet meer tijdig onder de oogen kunnen krijgen, maar het geheele werk van den Duit-schen Gen. Staf over den oorlog '70/'71 spreekt ons schier op elke bladzijde van het optreden van Fransche vrijwilligerskorpsen, vooral na Sedan.

Wij lezen dat reeds bij de insluiting van Parijs franc-tireurs en andere georganiseerde korpsen den opmarsch van het IIe

Beiersche Korps voortdurend hadden bemoeilijkt. „Zij overvielen afzonderlijke cavalerie-patrouilles, verdwenen bij de nadering van sterkere afdeelingen in de naburige bosschen of bewoonde plaatsen en wisten zich ook door het aantrekken van burgerkleding aan de vervolging te onttrekken.”

Den 17^{en} September werd een peloton van het 2^e Lijf-Huzaren-Regiment aan de Seine door franc-tireurs opgelicht.

Bij het eerste oprukken der Duitschers naar de Loire was als uiterste dekking van den linker flank van het 1^e Beiersche korps het plaatsje Ablis bezet door eene Beiersche compagnie infanterie en een eskadron huzaren. Deze werden overvallen door franc-tireurs, die deels in Ablis zelf gebleven waren, deels het ongemerkt waren genaderd. De cavalerie kon niet meer bij de paarden komen en werd grootendeels gevangen genomen; de infanterie trok terug. Toen de Duitschers met 2 Brigades tegen de plaats oprukten, waren de vogels gevlogen. Ablis werd, daar de bevolking aan het feit deelgenomen had, eene schatting opgelegd en daarna werd het plaatsje verbrand.

Deze voorbeelden zouden met vele te vermeerderen zijn. De werkzaamheid der bedoelde korpsen in 't algemeen vinden wij met deze woorden geschetst:

„De door regeeringsbesluit van 29 Sept. ook aan het Min. v. Oorlog ter beschikking gestelde franc-tireurs traden voor en na zelfstandig in afzonderlijke afdeelingen op. Hunne verhoogde ondernemingsgeest toonde zich door in veelvuldigheid toeneemende aanvallen, vooral tegen de met het binnenbrengen van levensmiddelen belaste Deutsche Cavalerie-afdeelingen achter de insluitingslinie van Parijs.”

Ook elders maakten franc-tireurs het de Deutsche troepen lastig, die met de insluiting en belegering van vestingen waren belast, o. a. bij Pfalzburg.

Maar vooral op de operatielijnen, die naar Parijs gevoerd hadden, op de lange étappen-wegen van het Deutsche gebied naar de Fransche hoofdstad, hadden de franc-tireurs het veld van hunne werkzaamheid gekozen. Zij gaven daar den Duitschers handen vol werk en wel speciaal den Gen. Gouvernemen ten van den Elzas, Lotharingen en Reims en de étappen-inspectie's

der drie legers, welke alle voor de dekking der étappen-liniën te zorgen hadden.

Zoo lezen wij omtrent hun optreden in de eerste helft van September, dus nog voor den val van Metz, „het steeds meer en meer zich uitbreidende optreden van franc-tireurskorpsen nam de krachten van de 2e landweer-divisie tot beveiliging van de verbindingsliniën van het tegen Parijs oprukkende leger geheel in beslag.” Cavalerie en artillerie moesten daaraan worden toegevoegd.

Elders: „De troepen onder den Gen.-Etappen-Inspecteur der IIIe Armee dekten met eenige compagnieën de grootere stations aan den spoorweg T. W. van Epernay, enz.; aan den weg Epernay—Corbeil moesten de bezettingen tegen het einde van October wegens de toenemende onveiligheid tot op een Bataljon versterkt worden. Bij Corbeil stond eene afdeeling van 4 Bat., 6 Esk., 1 Batt. en 2 Pionier comp. tot dekking van het daar aanwezige legermagazijn en tot eventueel gebruik tegen de van alle zijden te voorschijn tredende franc-tireurscharen, door welker aanvallen en overvallen de étappen-liniën der IIIe Armee reeds in September waren verontrust geworden.”

De beschrijving van de gebeurtenissen in den rug van de Duitsche troepen en van de maatregelen ter beveiliging der étappen-liniën van de 3 legers vermeldt om zoo te zeggen een aanhoudenden strijd met franc-tireurskorpsen, wien het soms gelukte de minder sterke bezettingen van enkele plaatsen te overvallen en ook kunstwerken van de spoorwegen te vernielen. Het schitterende feit van het doen springen der brug over den Moezel bij Fontenoy door franc-tireurs onder den Commandant Bernard den 22ⁿ Januari 1871, nadat het detachement dat met de bewaking was belast, was overvallen en grootendeels gevangen genomen, is te bekend om het hier meer in bijzonderheden mede te deelen. (1) Die vernieling veroorzaakte veel last, daar nu alles voor de IIe en IIIe Armee over Metz en Reims

(1) Zie: *Rambaux. Le Pont de Fontenoy. Adamistrs. Le Pont de Fontenoy. Episode de la guerre de partisans des Vosges en de Allg. Militär-Zeitung. 1891, Nos 98 u.f.*

moest gaan. Drie dagen later werden ook de bruggen bij Briennon en bij la Roche (over de Yonne) vernield en hier en daar rails opgebroken.

Deze vrijwilligerskorpsen sloegen hun slag waar zij kans zagen eenig voordeel te behalen, maar trokken steeds voor overmachtige krachten terug. Het boschachtig terrein kwam hun daartoe zeer te pas; daarin onttrokken zij zich aan de vervolging en hielden er ook dikwijls verblijf in kampen. Door eene hun gunstig gezinde bevolking werden zij van den vijand, enz. steeds op de hoogte gehouden.

Niet alleen de directe nadeelen, die zij den vijand toebrachten, vormden hun succes, maar zij noodzaakten hem steeds eene belangrijke troepenmacht af te zonderen om voor de goede dekking in den rug des legers te zorgen.

Op te merken valt voorts dat een enkele goed bezette en voorziene vesting aan het optreden van dergelijke korpsen veel nut verschaft; die rol vervulde o. a. Langres in zekere mate, als steunpunt van hunne ondernemingen, hoewel zij niet in rechtstreeksche gemeenschap met die plaats stonden en er ook geen hulp van konden verkrijgen; wel gaf het kruit voor de vernieling der brug bij Fontenoy, enz. Zoo was o. a. het tijdelijk versterkte St. Dié het middelpunt van de volkswapening in den Opper-Elzas na den val van Straatsburg. De francitireurskorpsen dekten daarbij de vorming van een korps onder generaal Cambriels. In vereeniging met mobiele garden bedreigden zij tegen het einde van September den spoorweg Zabern—Luneville. De daartoe aan de Meurthe en in de Vogezen-passen opgetreden vrijkorpsen, moesten door eene troepenafdeeling, uit 3 wapens bestaande, worden verdreven. Voor deze trokken zich de francitireurs na kleine gevechten terug en sloten zich daarna bij de inmiddels gevormde andere Fransche afdeelingen aan.

Ook de Ardennen-vestingen en vooral Givet dienden den vrij-scharen in het Noorden van Frankrijk tot steunpunten bij hunne ondernemingen.

In de gevechten van de Fransche volkslegers tegen de Duitschers zien wij de francitireurskorpsen naast die der mobiele garde, enz. ook in het algemeen troepenverband strijden. In

de zoogenaamde Vogezen-Armee onder Garibaldi, die 20,000 man sterk was, vormden de korpsen franc-tireurs, chasseurs, éclaireurs, enz. het hoofdbestanddeel; sommige brigaden waren er uitsluitend uit samengesteld. Dat Gambetta's volkslegers in 1870—71 in Frankrijk in het volbrengen van de hun opgelegde taak zeer tekort zijn geschoten en dat dit zeer waarschijnlijk ook het geval zou geweest zijn, indien die taak niet zoo buitengewoon moeilijk was geweest, is o. a. duidelijk door den Heer De Vlaming in deze Vereeniging aangetoond.

In ons land zouden vrijkorpsen, niet in het algemeen troepenverband, maar in den partijgangersoorlog zeker ook belangrijke diensten kunnen bewijzen, gelijk blijken kan uit de aangehaalde voorbeelden uit den Fransch--Duitschen oorlog. Wel zal het een vijand, die voor onze liniën staat, gemakkelijker vallen om zijne niet zoo lange étappenliniën te beschermen, maar als men zich in den vermoedelijken toestand na de eerste weken des oorlogs indenkt, dan ziet men wel in, dat ondernemingen van allerlei aard in den rug van zijne ageerende troepen hem tot voortdurende machtsontwikkeling en krachtsinspanning kunnen noodzaken, vooral indien wij meester blijven van de Zuiderzee.

Maar al kunnen vrijwilligerskorpsen in dit opzicht groote diensten bewijzen, dan is daarmede nog niet gezegd dat de in tijd van vrede opgerichte scherpschutterskorpsen daartoe geschikt zullen zijn, zooals sommigen meenen.

De franc-tireurkorpsen in Frankrijk waren *geheel iets anders*: zij werden eerst gedurende den oorlog gevormd, geboren als het ware uit den drang der omstandigheden en vele waren uitstekend voor hunne taak geschikt. Dit was zeker grootendeels een gevolg van hunne samenstelling, nl. uit mannen, die zich met hart en ziel wilden en ook konden wijden aan die taak, mannen met zucht naar het avontuurlijke, voor een deel stroopers, hontvesters, enz., goede schutters en lichamelijk gehard, fysiek geschikt voor het vrije, ruwe leven des oorlogs, voor een ander deel soldaten uit het leger, ontsnapt uit de krijgsgevangenschap, enz. Vele van hunne aanvoerders waren gewezen officieren van het leger. Zoo werd b. v. de kern van het korps

van Bernard, het Batⁿ. de *Chasseurs des Vosges*, beroemd door zijne gelukkige onderneming tegen de brug bij Fontenoy, gevormd door 30 soldaten die met den luitenant Coumès uit Metz ontkomen waren, 30 man meest oude soldaten, die Bernard verzameld had en 25 guides forestiers onder den „garde général des forêts” Rambaux. De commandant Bernard was een dolle avontuurlijke kop zonder militaire vorming, die zich soms zonderling en o. a. bij meergemelde onderneming weinig flink gedroeg. Van het gelukken daarvan komt vooral eer toe aan den kapitein Adamistre, een opzichter van den waterstaat, oud-onderofficier, die veldtochten in Afrika en Italië had meegemaakt. De nationale en mobiele garden, die telkens aan het korps werden getrokken om het te versterken, veroorzaakten veel last door gebrek aan discipline en slechte houding tegenover den vijand. Van de laatste deserteerde eens een geheele compagnie behalve de commandant.

Als men korpsen kan vormen uit menschen, die geheel uit eigen beweging zich vereenigen, bezield met den vurigen wil om een doel te bereiken, dan is hun succes reeds ten halve verzekerd. Maar zoo iets wordt noch verkregen door bevel van hoogerhand noch in tijden, waarin de drang der omstandigheden niet aanwezig is. Een groot korps b. v. waarvan, als er een wolkje aan de lucht is, zich slechts 7 officieren ter beschikking stellen, is zeker niet voor den partijgangersoorlog te gebruiken. Kan men dit dan in 't algemeen van onze vrijwilligerskorpsen zeggen? Natuurlijk niet, al is de mogelijkheid niet uitgesloten, dat een enkel korps toevallig als zoodanig te gebruiken zou zijn. Ook kunnen eenige korpsen samen elementen bevatten voor eene schaar partijgangers.

De vrijwilligerskorpsen bij oorlog opnemen in eenig troepenverband? Maar daarvan kan geen sprake zijn bij de geheel uiteenlopende organisatie en geoefendheid. Bij de verdediging van liniën en sterkten gebruik er van maken? Partijgangerskorpsen zouden daarbij voor enkele speciale doeleinden geschikt kunnen zijn — in 't algemeen echter niet.

Er is dus m. i. geen heil in vrijwilligerskorpsen *in oorlogstijd als korpsen* te gebruiken niet alleen, maar in de meeste

gevallen zou eene dusdanige aanwending zelfs nadeelig zijn.

Maar is dan ook de vorming van *korpsen* uit de scherpschuttersvereenigingen met het oog op de voorbereiding in *vredestijd* af te keuren?

Een bekend Ned. militair schrijver meende reeds in Januari 1870: „ . . . eene volksbeweging, die met geestdrift begonnen, bij goede leiding zoo nuttig had kunnen werken, maar die eene geheel verkeerde richting heeft genomen, en wel zoo, dat als er niet spoedig andere maatregelen worden beraamd, zij weldra zal uitsterven, zonder eenig resultaat te hebben opgeleverd. Wij bedoelen de geheel vrijwillige vereenigingen tot oefening in den wapenhandel of de zoogenaamde volksweerbhaarheid.

Zoodra men is begonnen vrijwilligers-*korpsen* op te richten, daaraan uniformen te geven, ze te voorzien van eigen kader en van eigen officieren, in waardigheid gelijk staande met die van het leger, werd aan de bestaande geestdrift de genadeslag gegeven. Ons volk houdt niet van soldaatje-spelen. Waarom kan men zich niet bepalen tot het oprichten van eenvoudige schietvereenigingen? De deelneming zou dan aanzienlijk en duurzaam zijn geweest. — Vrijwilligers-*korpsen*, al zijn ze zoo goed mogelijk, veroorzaken te velde tegenover den vijand veel last, zijn van weinig waarde en bijgevolg *nadeelig*.

Alle goede schutters zijn daarentegen spoedig in staat de verliezen van het leger aan te vullen, en onmiddellijk in forten en vestingen te gebruiken.”

Ik wil hierbij alleen aanmerken, dat m. i. de oprichting van *korpsen* en het dragen van uniformen, *als middel*, als een *vorm* om in *vredestijd* vruchtdragende oefening te verkrijgen, niet per se verkeerd is. Mocht het b. v. blijken dat op eenige plaats door uniform en een korps meer deelneming en blijvende ambitie is te verkrijgen, dan zonder die hulpmiddelen, welnu men richte een korps op, en geve ze een hoed met pluimen, rood, wit en blauw. Dat late men afhangen van locale toestanden en locale omstandigheden. Maar *korps* en uniform moeten altijd middel blijven, geen doel.

Men zal misschien op Engeland wijzen. Nadat vooral door

den Krim-oorlog gebleken was, hoeveel er inderdaad aan de Engelsche legerorganisatie ontbrak, heeft de Regeering handig partij getrokken van de beweging, die allerwege ontstond om zich vrijwillig in den wapenhandel te oefenen en heeft die gesteund. Dientengevolge zijn thans in Engeland een groot aantal vrijwilligerskorpsen, bestaande uit officieren, onderofficieren en manschappen, die zich in tijden van gevaar tot den dienst binnen het Vereenigd Koninkrijk beschikbaar stellen.

De in allen deele voor hunne betrekking geschikte officieren en onderofficieren der vrijwilligers worden door den naam van *proficients* onderscheiden.

De manschappen zijn verdeeld in 2 klassen : die der *efficients* en die der *non-efficients*.

Om in de eerstgenoemde klasse te worden opgenomen, moet de man als rekrut 30 oefeningen hebben bijgewoond, daarna jaarlijks bij minstens 9 oefeningen tegenwoordig zijn en 20 patronen per jaar verschietsen.

De vrijwilligers zorgen zelven voor hunne kleeding, bewapening en verdere uitrusting.

De Staat ondersteunt de vrijwilligerskorpsen financieel door het betalen van een jaarlijksch hoofdgeld van P. st. 1.15 voor iederen efficient soldaat en van P. st. 2.10 voor iederen proficiënt officier of onderofficier.

Een bijzondere toelage van P. st. 1.10 wordt gegeven aan officieren, die met goeden uitslag een examen in de taktiek of in het optisch telegrafeeren hebben afgelegd.

In 1889 bedroeg het getal efficients en proficients bij de verschillende wapens 220 920 man (die dus den Staat 4 à 5 millioen gulden kostten).

In het jaar 1888 werden deze vrijwilligerskorpsen in 31 vaste brigades vereenigd, en wel in 19 reserve-veldbrigades, die bestemd zijn tot ondersteuning van het veldleger en samen ongeveer 95 000 man tellen, en in 12 brigades voor de kustverdediging. Tien korpsen zijn om verschillende redenen niet in brigades vereenigd.

Of nu Engeland met zijne bij uitstek praktische bevolking er werkelijk aan denkt om bij een oorlog deze geheele macht

van namaak-troepen een vijandelijk leger ter algeheele vernietiging tegenover te stellen, durf ik zeker niet bevestigend beantwoorden. Eer zou ik denken dat de Regeering al die vrijwilligers-oefeningen beschouwt als een middel om bij het volk belangstelling op te wekken in krijgswaken en daar het militair element wortel te doen schieten, tevens om op die wijze een groot aantal goede schutters te vormen.

Wat hiervan zij, bij ons te lande kunnen wij vrijwilligers-korpsen in 't algemeen genomen, niet als zoodanig gebruiken en er is tevens gebleken dat met eene dergelijke voorbereiding in vreedstijd als in Engeland, met oefening van korpsen nl., het doel niet te bereiken is.

Dat doel *kan* dus alleen zijn, en dat is bovendien zeer voldoende, hen die anders in tijd van vrede niet of weinig voorbereid worden of hunne geoefendheid ten deele hebben verloren, althans tot zekere hoogte te bekwaren en voor zoover de eersten betreft, na hunne geoefendheid zoo noodig bij de depots te hebben aangevuld, ze ter aanvulling van geleden verliezen, enz. *individueel* bij de strijdende troepen in te deelen.

De beste weg, dien men daartoe kan volgen, is m. i. die welken men o. a. in Zwitserland en in Denemarken reeds lang heeft ingeslagen, nl. die van de van Rijksweg gesteeunde schiet-vereeningingen.

In Denemarken, waar die vereeningingen zeer talrijk zijn, beoefenen zij behalve het schieten ook vrij algemeen de gymnastiek.

De scherpschuttersvereeningingen of schietkringen, zooals men ze er gewoonlijk noemt, die binnen een zelfde district zijn gelegen, vormen samen gewoonlijk één, soms twee districtsvereeningingen, met een bestuur door de afgevaardigden der schietkringen gekozen: 2 leden van de 9 moeten actief dienende officieren zijn. Er is een algemeen hoofdbestuur, gekozen door afgevaardigden der schietkringen.

Het getal leden (behalve de contribuerende) bedraagt 30000.

Door het Ministerie van Binnenlandsche Zaken is voor deze vereeninging eene regeling gemaakt, waarin o. m. voorkomt;

„Het doel der scherpschuttersvereeningingen is, om naast het

meer algemeen maken van de vaardigheid in het schieten en in de lichaamsoefeningen, bij het volk de kracht te ontwikkelen en den wil te versterken om het Vaderland te verdedigen, jongelieden voor te bereiden tot het vervullen van hunnen dienstplicht in het leger en bij hen, die reeds gediend hebben de vaardigheid in het schieten te onderhouden."

In overeenstemming met het omschreven doel zijn deze vereenigingen dan ook niet als militaire korpsen georganiseerd. Eene uitzondering hierop maakt de studenten-schietvereeniging, die behalve oefeningen in gymnastiek en schieten ook exercitiën en velddienstoefeningen houdt.

Er is een cursus tot opleiding van leeraars in de gymnastiek en het schieten voor de vereenigingen.

De vereenigingen ontvangen eene jaarlijksche toelage uit de staatskas voor het aanschaffen van patronen en gymnastiek-werktuigen.

Jaarlijks hebben er in Denemarken talrijke scherpshuttersfeesten plaats en daaraan verbonden schietwedstrijden. Wegens het groot aantal mededingers geschiedt het prijsschieten in de schietkringen; op het eigenlijke algemeene feest heeft dan de uitreiking der prijzen plaats.

Ik heb niet kunnen nagaan welke conditiën de Regeering stelt voor de toekenning van steun en financiële hulp.

Men zal misschien meenen, dat voorwaarden omtrent het aantal bij te wonen oefeningen, het verkrijgen van een zekeren graad van bedrevenheid, enz. niet te stellen zijn, omdat hare nakoming in burgerschietvereenigingen niet is te controleeren.

Toch is dit wel mogelijk en als bewijs daartoe diene de inrichting der schietvereenigingen in Zwitserland.

Zooals men weet is elk Zwitser weerplichtig van zijn 20ste — 44ste levensjaar. Eerst wordt hij voor 12 jaar ingedeeld bij het eigenlijke leger of de keurtroepen, daarna voor 12 jaar bij de landweer. Het leger, op die wijze verkregen, is een militieleger, met kader en officieren nagenoeg geheel uit de militie gevormd.

Dit kader wordt eerst door een betrekkelijk zeer gering aantal vaste instructeurs voorbereid in 4 à 8 dagen tijds en

moet dan op zijn beurt de militie in eigen woonplaats gaan oefenen gedurende een zeer korten eersten oefeningstijd (voor de infanterie 45 dagen, voor de artillerie 55, enz.). Daarna wordt de militie nog gedurende de eerste 8 jaar om de 2 jaar telkens 16 à 18 dagen en de landweer om de 4 jaar telkens 5 à 6 dagen geoefend.

Men zegt, dat in weerwil van de goede eigenschappen als soldaat, die de Zwitser bezit, de geoefendheid van het aldus gevormde leger veel te wenschen overlaat en dit zou met het oog op het meegedeelde dan ook niet te verwonderen zijn.

Blijkbaar ziet men in Zwitserland zelf wel in, dat er nog veel aan de opleiding van soldaten en kader ontbreekt om op den naam van geoefend te kunnen aanspraak maken en dit ook eenigen tijd te kunnen blijven.

Daarom wordt zooveel mogelijk partijgetrokken van de burgerschietverenigingen, in Zwitserland zeer talrijk. Deze vervullen in zekere mate de rol van oefen- en herhalingscholen voor leger en landweer.

Elk infanterist der keurtroepen en der landweer, ook elk geweerdragend onderofficier en elk „officier de compagnie” moet in ieder jaar, waarin hij niet voor herhalingsoefeningen wordt opgeroepen, minstens 30 schoten doen bij eene vrijwillige schietoefening; doet hij dat niet, dan wordt hij opgeroepen en moet die oefening bijwonen in speciaal voor dat doel georganiseerde vereenigingen, zonder soldij of reiskosten te ontvangen.

Om het schieten in vrijwillige vereenigingen te bevorderen, ontvangen deze, als zij minstens 8 leden tellen, subsidiën van den Bond, als zij volgens eene ordonnantie van 1883 zich houden aan de volgende bepalingen (1).

„Elk lid moet minstens 30 schoten doen in serieën van 5 schoten en in 3 oefeningen van 10 schoten elk met model geweren en karabijnen (fusils et carabines d'ordonnance) of met het musket (mousqueton) in 2 oefeningen resp. van 20 en 10 schoten, op schijven van een bepaald model.

(1) Ordonnances concernant l'encouragement du tir volontaire. Du 16 mars 1883, modifiée le 26 février 1884.

In elke oefening en in 10 achtereenvolgende schoten moeten uitkomsten worden verkregen (*résultats de précision*), elk jaar door het Ministerie van Oorlog vast te stellen.

Het subsidie bedraagt fr. 1.80 voor militairen, die de schietoefeningen moeten bijwonen en die op genoemde voorwaarden minstens 30 en minder dan 50 schoten doen, fr. 3.— voor alle leden, die minstens 50 schoten op die wijze hebben gedaan. De niet verplichte schoten mogen ook op andere afstanden en tegen andere schijven gedaan worden.

Van elk lid moeten de gedane schoten in een schietboekje worden aangeteekend volgens een bepaald model. Elke vereeniging moet bovendien een schietboek aanhouden gelijk aan dat bij de compagnie in gebruik.

Om recht te hebben op het bonds-subsidie, moet elke schietvereniging, die het niet wil verliezen, aan de cantonale militaire autoriteit uiterst 15 Oct., voor het militair-Bondsdepartement, eene schietstaat inzenden, die de 30 of de 50 schoten verantwoordt en de vereischte uitkomsten. Deze schietstaat moet op het bestaande formulier worden geschreven en in alle rubrieken nauwkeurig worden ingevuld.

De cantonale mil. autoriteiten moeten deze schietstaten, voor gezien geteekend, aan het Mil. Bondsdepartement uiterst 15 Nov. inzenden.

Dit departement heeft het recht om de verantwoording van het schieten te doen controleeren, indien deze controle nodig voorkomt.

Valsche inschrijvingen in de schietboekjes, het schietboek of de schietstaten gedaan, zullen de intrekking van het bonds-subsidie ten gevolge hebben en, in ernstige gevallen, de verwijzing van het bestuur der vereeniging naar den strafrechter.

De vereenigingen, die behalve hunne schietoefeningen andere goed geleide en uitgevoerde militaire oefeningen houden, zoals marschen, veiligheidsdienst, tirailleurvuur tegen schijven, of die deelnemen aan goed georganiseerde schietoefeningen op onbekende afstanden of aan het schieten op groote afstanden, en die van deze oefeningen een rapport overleggen aan het mil. bondsdepartement, alsmede de vereenigingen, die tot zekere

hoogte het reglementair schieten onder bepaalde voorwaarden (tir à conditions) beoefenen en daarvan goed aangehouden schietboeken overleggen, kunnen van den Bond eervolle vermeldingen en bijzondere toelagen ontvangen."

Omtrent deze bepalingen valt het volgende op te merken.

Naar men mij mededeelde, heeft men de voorwaarden, gesteld ten opzichte van de treffers bij het schieten verkregen, losgelaten, omdat zij feitelijk tot veel geknoci aanleiding gaven.

Het nazien der door de vereenigingen in te leveren bescheiden schijnt echter zeer nauwkeurig te geschieden. Ook de contrôle op het doen der 30 schoten door dienstplichtigen is zeer streng.

Voorts moet in het oog gehouden worden dat elk weerplichtig Zwitser zijn geweer evenals zijn geheele uitrusting mede naar huis neemt (de cavalierist neemt zelfs zijn paard mee). Alleen bij verwaarloozing, enz. kan den man zijn geweer tijdelijk worden ontnomen. Eens per jaar zijn daarvoor inspectiën: wapencontroleurs waken voor het goed onderhoud. In het vorig jaar is ook bepaald dat in het belang der voorbereidende militaire oefeningen en die van den landstorm onder zekere voorwaarden aan de schietvereenigingen repeteergeweren zullen worden afgegeven uit den voorraad van de arsenalen van oorlog.

De munitie, die voor rijksprijs bij door den Bond gepatenteerde winkeliers te verkrijgen is, moet betaald worden uit de subsidie, waarnit bovendien het gebruik van de schietbaan, moet worden bekostigd.

Van belang is voorts de bepaling dat de gemeenten, waar oefeningen en inspectiën zullen plaats hebben, kosteloos daarvoor een geschikt terrein moeten verschaffen.

In 1891 bestonden in Zwitserland, dat nu 3 millioen bewoners heeft, 3011 schietvereenigingen (68 meer dan in '90) met 127.154 leden. Hiervan waren 62.754 met 50 schoten, dus van fr. 3.— en 26.738 met 30 schoten, van fr. 1.80, 37.662 dus zonder bijdrage. Het aantal vereenigingen, dat door oefeningen buiten de verplichte eene premie ontving, bedroeg 24.

Wel mogen wij dus zeggen dat de schietvereenigingen in Zwitserland bloeien en ik geloof ook zoodanig, dat zij de weerbaarheid des lands werkelijk ten goede komen.

Eene inrichting van het onderwerp der schietvereenigingen, in hoofdzaken overeenkomende met de Zwitsersche zou ook voor Nederland, dunkt mij, nuttig en mogelijk zijn.

Eenige wijzigingen zullen als vanzelf worden aangegeven door het verschil in toestanden en legerorganisatie van beide landen. Geweren zullen in ons land in bruikleen moeten worden verstrekt. In plaats van de toelagen per man kan munitie worden verstrekt van Rijkswegen zooals thans reeds geschiedt. Het zal waarschijnlijk goed werken, indien voor elk dienstplichtig lid, dus van aanvullingsreserve en landweer eene jaarlijksche contributie wordt betaald b. v. van f 2.50 per man. In den aanleg van schietbanen zal het Rijk voorts, vooral in het polderland, wel dienen te moeten komen.

Eindelijk zou de bepaling kunnen worden gemaakt dat vereenigingen, die zulks wenschen, tijdelijk eenig militair personeel tot instructie zal worden verstrekt. Deze bepaling schijnt vooral noodig, omdat in ons land het schieten volstrekt nog niet algemeen is. Men stelde ze echter facultatief, er zal vooral ten platten lande veel gebruik van gemaakt worden; maar vooral in zekere streken en in vereenigingen, die 't minst voorlichting noodig hebben, zou men waarschijnlijk „griezelig” zijn van zoo'n opgedrongen militair bij de bijeenkomsten.

Men legge de vereenigingen vooral niet meer aan banden door voorschriften van hooger hand.

Maatregelen van boven zijn in ons Nederland weinig gewild. Tegenover de nationale deugd van ordelievendheid staat de ondeugd dat het individueel vrijheidsgevoel dikwijls sterker werkt dan goed is. Toen te Amsterdam in de Damstraat een bord was aangebracht met „men wordt verzocht rechts te houden”, liep zeker de helft van 't publiek links. Maar de Regeering vermijde natuurlijk zooveel mogelijk maatregelen te verordenen, die niet of half uitgevoerd worden.

Op een te sterk ingrijpen in het huishouden der vrijwillige schietvereenigingen zou zelfs de poging om ze dienstbaar te maken aan 's Lands weerbaarheid kunnen schipbreuk lijden.

Indien reservisten, landweermannen of hoe zij heeten mogen in plaats van met een deel hunner herhalingsoefeningen met eenig

schijfschieten kunnen volstaan, wat voor velen een uitspanning is, dan zullen zij zeker deze laatste oefening verkiezen. Er zal dan een groot aantal vereenigingen ontstaan met leden als die, waaruit thans de meeste scherpschutterskorpsen zijn samengesteld.

Ik wijs hierop omdat men misschien terecht van meening zal zijn, dat de genoemde bepalingen op een aantal *thans* bestaande vereenigingen niet zijn toe te passen, omdat deze zich daaraan niet zullen onderwerpen. Ik ken er ook, waarin men niet als lid wordt aangenomen dan na eene ballotage, waarbij de H.H. leden het zeer nauw met rang, stand, enz. nemen. Doch zulke hooglijne schutters doen misschien maar beter zich à part te houden, totdat wij ze eventueel op het slagveld in meer gemeleerd gezelschap te zien krijgen.

Provinciale of Algemeene wedstrijden kunnen zeker nu en dan nuttig werken. De vereenigingen of een Bond van deze zouden de kosten daarvan grootendeels uit bijdragen van particulieren moeten bestrijden, vermogenden in den lande zullen daarmede een goed werk doen.

Het welslagen moet althans niet afhangen van een aanzienlijken verkoop van schietkaarten. Deze moeten verdwijnen, dan verdwijnt daarmede de rechtmatige grief tegen de tegenwoordige wedstrijden, dat hij de meeste prijzen meeneemt, die de meeste kaarten betalen kan.

Eene dergelijke voorbereiding van een groot gedeelte van het volk zal gewis onze verdediging op krachtige wijze ten goede komen. Wordt een goed schutter in oorlogstijd een week of vier in de rekrutenschool geoefend, dan is hij reeds zeer geschikt om, bij een troep van het leger ingedeeld, mede te strijden. De omstandigheden en zijne omgeving maken hem dan wel verder soldaat. Niet als hij met andere half-geoefenden in een korps vereenigd en onder aanvoering van fantaisie-officieren tegen geoefende troepen ter slachtbank gevoerd wordt.

Aan het bevorderen van andere exercitiën, behalve daar, waar zulks *als middel* wenschelijk blijkt, legge de Staat niet te veel ten koste.

Beter is het om, als dat noodig mocht zijn, nog wat uit te geven voor de verbetering en uitbreiding van het vaste kader. Hoe beter het kader, hoe geringer de nadeelen zijn, die uit een onvolledige oefening der manschappen voortvloeien.

De oprichting en gunstige werking van de bedoelde schiet-vereenigingen zou ook zeer gebaat worden door een maatregel, die op zich zelve reeds voor onze weerbaarheid van het hoogste belang zou zijn, nl. die der voorbereidende oefening van jongelieden van 15 à 18 jaar, waarvan die der jongelui met goede ontwikkeling, b. v. van de leerlingen van H. B. Scholen, Gymnasia, Normaalscholen, enz. de kern zoude uitmaken en die verband moet houden met eenig theoretisch onderricht.

Het wenschelijke en hoogst nuttige van dergelijke oefeningen is in deze Vereeniging reeds op zulk eene uitstekende wijze aangetoond door den Heer van Dam van Isselt (1), dat eene nadere beschouwing en aanwijzing door mij, zeker geheel overbodig kan worden geacht.

Ik wil slechts herinneren aan de woorden van dien spreker: „In de jeugd, inzonderheid in de jongelingsjaren, ligt het *militair moment* van het menschelijk leven. Kostbare militaire eigenschappen ontwikkelen zich dan in het gemoed. Het is wijs daarvan gebruik te maken en die eigenschappen voor versterving te bewaren

Bovendien moet in de school worden voorbereid, 't geen eenmaal in het leven verwezenlijkt zal worden. In de school ligt daarom het natuurlijk aanknooppingspunt tusschen volk en leger. Uit het huwelijk van school en leger kan eenmaal een waar volksleger geboren worden. Groot is, bij alle verscheidenheid, het aantal punten van innige overeenstemming tusschen leger en school. Beider levensbrood is de tucht. In beide worden zedelijke eenheden in stand gehouden, geoefend, geleid, bestuurd, geregeerd door middelen, die in karakter, aard en wezen de grootste overeenkomst aanwijzen. In beide bieden het zedelijk en verstandelijk overwicht de hoofd-, de materiële

(1) Vergadering 1886—'87.

straffen de hulpmiddelen tot instandhouding van het geheel bij den collectieven arbeid."

Juist op den leeftijd tusschen dien van knaap en man schikt men zich gemakkelijker naar gegeven bevelen dan later. Militaire oefeningen, mits met ernst gehouden, zijn in dien tijd als het ware eene uitspanning, het schieten niet minder. Hoe ver men 't in die richting brengen kan, bewijzen reeds de bestaande vereenigingen uit de beide hoogste klassen van het Gymnasium te Amsterdam en twee te Kampen, één uit leerlingen der H. B. School, de andere uit burger-jongelieden. Met dergelijke op zich zelf staande loffelijke pogingen komt men echter niet verder.

Eene algemeene organisatie van dit onderwerp is noodig, b. v. zooals er door den Heer van Dam van Isselt in groote trekken eene is aangegeven. In hoeverre deze zal kunnen strekken tot voorbereiding der vorming van reserve-officieren en minder kader, laat ik hier in 't midden. Alleen wil ik opmerken, dat het bij de militaire vorming niet *uitsluitend* aankomt op de geoefendheid, iets wat wel eens over het hoofd gezien wordt. Ook kan ik mij een goede vorming van reserve-kader en reserve-officieren geheel buiten de kazerne maar niet goed voorstellen. In elk geval zon ik ook van meening zijn dat *voor deze jongelingen* de oefeningen zich niet tot schieten moeten bepalen; recruten- en compagnieschool, tirailleeren, misschien ook velddienst kunnen worden onderwezen, nl. door officieren en kader uit het leger.

De militaire geest, welke in deze jongelieden vaart, zal, voor zoover zij niet rechtstreeks in het leger zelf tot uiting komt, ook voor later gunstig werken en zeker ook zullen de schietvereenigingen, zooals ik ze wensch, dat op krachtige wijze ondervinden.

Resumeeerende kom ik dus, M. H., tot de volgende besluiten :

Scherpschutterskorpsen zijn in tijden van oorlog in 't algemeen niet als korpsen te gebruiken. Een enkel korps kan toevallig vele elementen bevatten, die voor den partijgangersoorlog geschikt zijn.

Van hen, die in tijd van vrede niet volledig ten oorlog kunnen worden voorbereid, kan het best partij getrokken worden door ze te bestemmen, behalve voor bijzondere diensten, voor persoonlijke aanvulling en versterking van de strijdende troepen in oorlogstijd.

Om deze weerplichtigen althans eenigermate in vreedstijd voor te bereiden vorme men geen scherpschutterskorpsen met eigen officieren, enz. dan in die gevallen, waarin dit een *middel* zijn kan om ambitie op te wekken, enz. tot het verkrijgen van zekere militaire bekwaamheden.

Waar men vrijwillig tot dit doel wil medewerken, daar, waar de Staat niet verder gebieden kan, richte men schietvereenigingen op.

De Regeering steune deze zooveel mogelijk en op zekere voorwaarden mede om de dienstplichtigen, wier eerste oefeningstijd reeds lang geleden is, het geleerde zooveel mogelijk te doen onderhouden.

Een voorschrift betreffende het vrijwillige schieten in den geest van het Zwitsersche schijnt daartoe voor ons land het meest geschikt.

Bovendien is eene regeling betreffende eene eenigszins militaire opleiding der aankomende jongelingen van 15 tot 18 jaar, vooral voor de meest ontwikkelden, zoowel uit een maatschappelijk als uit een militair oogpunt zeer gewenscht en zal ook aan de bedoelde vrijwillige schietoefeningen bevorderlijk zijn.

Mijne Heeren, het zijn deze denkeelden omtrent de vrijwillige oefeningen in den wapenhandel, die ik U ter overweging aanbeveel. Vooralsnog geloof ik dat de toepassing er van 's Lands weerbaarheid meer zou verhoogen dan thans door het bestaan van enkele scherpschutterskorpsen het geval is.

Het is reeds zoo dikwijls gezegd, dat Art. 180 der Grondwet (alle Nederlanders daartoe in staat zijn verplicht mede te werken tot handhaving der onafhankelijkheid van het Rijk en tot verdediging van zijn grondgebied) ten deele een doode letter blijft zoolang de voorbereiding van die taak in vreedstijd geheel achterwege blijft, al is eene volledige oefening van allen in vreedstijd niet te bereiken en ook niet noodig.

Daar, waar voor de Hooge Regeering door allerlei oorzaken de onoverkomelijke grens getrokken is van hare bemoeiingen, daar beginne het volk zelf te toonen wat het wil en kan.

Aan de deskundigen om het daarbij in de goede richting te leiden. Aan de Regeering en vooral ook aan invloedrijke particulieren om het daarbij te steunen.

Geschiedt dit, dan zullen wij een geestdrift waarnemen, die zich niet uit door speechen en telegrammen alleen, maar ook er in de eerste plaats door een stil, ijverig algemeen samenwerken tot verhooging van innerlijke kracht, tot het scheppen van een werkelijk krachtig vaderland! (*Applaus.*)

De heer Pop: Mijnheer de Voorzitter. Het slot van de rede van den geachten spreker van heden avond wensch ik voorschands te laten rusten, evenwel geloof ik, dat in een militaire vereeniging als deze, het zijn nut kan hebben enkele onderdeelen van die rede nader ter sprake te brengen.

Alle hulde brengende aan de voordracht van den heer Beekman, die van nauwgezet onderzoek en van veel historische kennis getuigt, meen ik toch te moeten opmerken, dat zoowel de schutterij van voorheen als de vrijwilligerskorpsen van thans den spreker bij de behandeling van zijn onderwerp niet duidelijk genoeg voor oogen hebben gestaan. Voor mij althans is het verband, waarin deze beide tot elkaar zijn gebracht, niet zeer begrijpelijk. Ook komt het mij voor, dat inzonderheid het wezen van de schutterij niet geheel en al juist door den spreker is weergegeven.

Misschien ligt dit daarin, dat hij zijn historische schets juist daar heeft geëindigd, waar, door den val van de Republiek, voor de schutterijen een nieuw, zij het ook minder roemruchtig tijdperk zou aanbreken.

Mij zij het daarom vergund zijn geschiedkundig overzicht in dit opzicht aan te vullen en uwe aandacht te vestigen op de schutterijwet van het jaar 1827.

Uit de beraadslagingen tengevolge van deze wetsvoordracht in de Staten-Generaal gehouden, kan beslist worden afgeleid,

dat de toenmalige wetgever een instelling beoogde met een tweeledig doel en karakter.

In tijd van vrede toch moesten de schutterijen samengesteld zijn uit de gegoede, de bezittende klasse, waaraan plaatsvervangning niet was toegestaan „*opdat zij hare achtbaarheid en bijgevolg haar moreel overwicht in tijden van binnenlandsche of plaatselijke onlusten behouden zou.*”

Men verlangde van haar geen bijzondere geoefendheid, alleen behoorde zij in zooverre met de behandeling der wapens vertrouwd te zijn, „*dat zij niet ten spot aan de gemeene lieden strekken en hare achtbaarheid verliezen zouden.*” De ongeloovige uitdrukking, welke zich bij het vernemen van deze toelichting op uwe gezichten afspiegelt, spruit uit een aanverwant gevoel voort, dat mij bezielde, toen ik haar voor de eerste maal onder de oogen kreeg.

In tijden van oorlog daarentegen, in welk geval het bezwaar vervalt „*dat de wapenen uitsluitend zouden worden overgebracht in handen van menschen, wier bezitting en betrekking in de maatschappij een minder toereikende waarborg voor de berraring der rust zouden opleveren*” was plaatsvervangning wel toegestaan, of wat hetzelfde zeggen wil, kon de bezittende klasse haar weerplicht tegenover den vijand afkopen bij het proletariaat.

Dat, Mijne Heeren, waren de grondslagen, waarop de nieuwe schutterijen werden gevormd.

In den loop der jaren is hierin wel eenige wijziging gekomen, maar de slotsom is niet gewaagd, als ik verklaar dat mijns inziens door deze regeling reeds toen de doods-klok over deze aloude instelling werd geluid.

Dit voor zoover hare waarde als leger-reserve betreft.

Toch was ook bij deze wet het beginsel onaangetast gebleven, dat men voor de schutterij aangewezen en geen plaatsvervanger stellende, een *plicht* vervulde en er van *vrijwillige deelname* aan de landsverdediging dus geen sprake was.

Ten opzichte van dit punt wijken mijne zienswijzen dus van die van den heer Beekman af.

En wat nu die vrijwillige deelname betreft, ook hierin ver-

schillen wij van meening. Wat de geachte spreker hoopt en verwacht, wordt door mij niet voorzien.

De vrijwillige dienstneming onder den drang der tijden heeft zich nog niet in een groote toewijding van het Nederlandsche volk mogen verheugen. Ik wijs hier op de feiten, ten jare 1870 geboekstaafd.

Een geestdriftvolle aanmaning namens Z. M. den Koning door de Ministers van Oorlog en Marine tot de natie gericht, leverde de volgende uitkomsten :

Van 1 Juli tot 15 September meldten zich bij het leger 296 vrijwilligers, waarvan 187 — uit die klasse der maatschappij, welke voor levensonderhoud haar brood moest zoeken — zich op de gewone wijze, d. w. z., voor onbepaalden tijd verbonden. Van de 109 overblijvenden waren 41 oud-onderofficieren en 20 oud-korporaals, zoodat de uiting van de vaderlandsliefde en de geestdrift van de natie zich tot een getal van 48 vrijwilligers bepaalden, die op de door den M. v. O. vastgestelde wijze, voor zoolang als de buitengewoon onder de wapenen geroepen lichtingen der militie in werkelijken dienst zouden worden gehouden, in de gelederen traden.

Met deze cijfers in het gehengen, verbaast men zich in de Staats-Courant van 17 Augustus van dat jaar te lezen :

„Met welgevallen vernomen hebbende, dat nog dagelijks, behalve vele voormalige officieren en mindere militairen, ook een aantal burgers van onderscheiden rang en stand, zonder tot eenigen militairen dienst verplicht te zijn en alleen door vurige en onbaatzuchtige liefde jegens Koning en Vaderland gedreven, zich met het oog op de tegenwoordige tijdsomstandigheden ter beschikking stellen van de Regeering, Heeft goedgevonden den M. v. O. nit te noodigen aan allen dezer Zijner Majesteits bijzonderen dank te betuigen.”

Het moet de Regeering wel veel gekost hebben om van dit aan reclame grenzende en aan hare waardigheid min of meer te kort doende middel gebruik te moeten maken om de alleszins onvoldoende uitkomsten eenigermate te verhoogen.

Na het vorenstaande onderschrijft gij, Mijne Heeren, wellicht met mij, het eindoordeel der toenmalige Regeering in het ver-

slag over de mobilisatie: „dat de vrijwillige dienstneming geenszins aan de verwachtingen heeft beantwoord!”

Zoolang feiten deze opvatting in den vervolge niet logenstraffen, kan ik niet die hooge verwachtingen koesteren, welke de spreker aan de vrijwillige dienstneming verbindt.

Doch er is meer.

In dienzelfden tijd werden 35 Koninklijke besluiten vereischt, waarin aan een groot getal officieren der dienstdoende en rustende schutterijen hun ontslag op verzoek, moest worden verleend, zoodat, om ons tot een enkel voorbeeld te bepalen, bij een bataljon, nabij de oostelijke grens gestationneerd, alleen de commandant overbleef.

Bij de toen bestaande vrijwilligers-korpsen, werden dergelijke zoo niet nog ergerlijker toestanden aangetroffen. Ten opzichte van deze korpsen zijn mijne verwachtingen dan ook zoo laag mogelijk gestemd, zoo laag, dat ik er niets van verwacht. De ondervinding heeft bovendien in Frankrijk gedurende den laatsten oorlog geleerd, dat zij niet veel nut afwierpen, tenzij daarin uitsluitend militair gevormde elementen werden aangetroffen.

Ten bewijze daarvan nog een enkel voorbeeld.

Als een van de schitterendste resultaten door zulke korpsen bereikt, wordt steeds het vernielen van den spoorwegbrug bij Fontenoy op den voorgrond gesteld en daar de spreker aan dit feit mede zijn aandacht heeft gewijd, willen wij ook daarop iets nader ingaan.

Op den 18^{en} Januari, des namiddags vijf uur verlieten de troepen het kamp te Lamarche. De colonne bestond uit het bataljon Chasseurs des Vosges, dat, grootendeels uit oud-militairen, boschwachters, sluikers en degelijke geharde elementen samengesteld, een goedgeoefende en gedisciplineerde kern vormde, en uit een bataljon mobielen, ter sterkte van 800 man, van zeer verdacht militair allooi.

Ten gevolge van den slechten toestand der wegen en een voortdurende sneeuwjacht, vorderde men slechts langzaam en werd de eerste rustplaats, de hoeve Lahayevaux, eerst den volgenden morgen te ongeveer 9 uur bereikt, alhoewel de afstand niet meer dan 40 K.M. bedroeg.

Te 6 uur in den avond zou de marsch worden voortgezet, doch daar de mobielen ten gevolge van de voor hen ongewone vermocienissen daartoe niet in staat waren, werd het vertrek 24 uren verschoven. Tegen middernacht werd de colonne door een gewerschot noodeloos gealarmeerd, daar een nadere verkenning leerde, dat er van den vijand niets te bespeuren viel. De door het alarm onder de mobielen ontstane verwarring was evenwel zoo groot en liet zoo weinig van hunne bruikbaarheid verwachten, dat zij naar het kamp teruggezonden werden en dus de 300 Chasseurs des Vosges het zoo dikwerf en met zoo-veel ophef genoemde feit alleen verrichtten.

De innerlijke waarde van dergelijke bijeengeraapte massa's voor oorlogs- of gevechtshandelingen, bleek ook hier weer, ondanks heel goeden wil, uiterst gering.

De slotsom, die ik na het gesprokene meen te mogen trekken, is deze, dat zeer zeker door schietoefeningen op ruime schaal aan de deelnemers een zekere graad van vaardigheid in het schieten zal kunnen verleend worden, maar dat ik volstrekt niet kan instemmen met den spreker, wanneer hij daarin eenig element ziet om onze gebrekkige legervorming eenige meerdere kracht te verleen.

(Toejuichingen.)

De heer DOMMERS wenscht als oud-strijder, evenwel niet gerechtigd tot het dragen van het Metalen Kruis, ook namens de overige hier aanwezige oud-strijders en de andere hier tegenwoordig zijnde actieve krijgsmakkers, die hem zeker wel zullen veroorloven als hun tolk op te treden, een oogenblik het woord te voeren. Hij wenscht namelijk den welgemeenden dank van de leden onzer Vereeniging, hier tegenwoordig, te betuigen aan het Bestuur, dat wederom zoo welwillend was Breda te kiezen voor het houden van deze vergadering. Wij stellen deze welwillendheid op zeer hoogen prijs en honden ons voor het vervolg ten zeerste aanbevelen, dat het Bestuur andermaal zijne keuze op Breda moge vestigen.

(Toejuiching)

De Voorzitter: Ik dank den vorigen spreker zeer voor de welwillende woorden, door hem tot het bestuur gericht. Ook ons was het zeer aangenaam hier weder in Breda te zijn en mij persoonlijk doet het veel genoegen, onder het talrijk opgekomen auditorium, mijn oud-kameraad generaal Dommers en mijn oud-leermeester in de Artillerie-wetenschap, kolonel Kuijk, te mogen opmerken.

Tevens een woord van dank aan den spreker van heden avond, die ook vroeger officier in het leger was en die heden avond getoond heeft, dat hij den militairen geest niet heeft vergeten.

Met onverdeelden bijval heb ik zijne rede gehoord en ik verleenig mij gaarne met hetgeen door den heer Pop is aangevoerd, tot versterking van hetgeen door den heer Beekman is gezegd: dat namelijk de vrijwilligerskorpsen als *middel* ter aankweeking van krijgsgesest en oefening nuttig kunnen werken, maar als *doel*, tot werkelijk gebruik in den oorlog, niet aan te bevelen zijn.

Dat is bewezen geworden in den Fransch-Duitschen oorlog. Wel hebben de vrijwilligers en Franc-tireurs het soms aan de Duitschers lastig gemaakt, maar zij waren voor de Fransche bevolking nog veel lastiger, daar deze veel geleden heeft van die menschen, in vele gevallen niet veel beter dan maraudeurs, waaronder zich het schuim der natie bevond.

Wel zijn gedurende het beleg van Parijs in 1870, met groote geestdrift kleine vrijwilligerskorpsen opgericht, van beter gehalte dan die Franc-tireurs en die onder allerlei fantasie benamingen (1) en in keurige theater-uniformen uitgedost een aardige vertooning op de straat en bij parades maakten; maar werkelijk nut hebben zij niet opgeleverd, want de krijgstuclit in die korpsen en de in oorlogstoestanden zoo noodige gehoorzaamheid aan de bevelen der militaire autoriteiten, lieten veel te wenschen over.

Dit neemt niet weg, dat ik aan het bestaan van vrijwilligers-

(1) Tirailleurs Parisiens, Elailleurs Franchetti, Corps des Forestiers, Tirailleurs des Ternes, Légion des amis de la France, enz.

korpsen in tijd van vrede wel eenige waarde heeft, in zooverre namelijk dat daardoor eenige jongelieden, — door eene sierlijke uniform in hunne ijdelheid gestreeld tot zulk een korps toetredende — zich zeer goed kunnen bekwamen in het schieten en in andere militaire oefeningen; wanneer zij dan echter maar zoo verstandig zullen zijn zich bij een uitbrekenden oorlog *individueel* ter beschikking te stellen, als vrijwilligers bij een der korpsen van het leger of bij mobiele schutterij.

Als afzonderlijk korps in den oorlog optredende, hebben zij geen militaire waarde. De heer Beekman heeft dit trouwens heden avond duidelijk genoeg uiteengezet en ik geloof dat de meerderheid der vergadering zich wel met de strekking zijner voordracht zal kunnen vereenigen. (*Applaus.*)

Wenscht nu nog iemand het woord?

De heer BEEKMAN: Een enkel woord nog, M. de Voorzitter: in de eerste plaats om den heer Pop te bedanken voor de welwillende woorden tot mij gericht.

Wat nu de opmerking van dien geachten spreker betreft, hij zag weinig verband tusschen de oude schutterkorpsen en de tegenwoordige scherpschutterskorpsen. Maar ik wilde ook niet daarop wijzen. Wanneer ik in eenige historische herinneringen ben getreden, dan was dit vooral om aan te toonen dat persoonlijke dienstplicht reeds vroeg den grondslag vormde van onze weerbaarheid, en dat men ook daarom thans de beste elementen niet buiten het leger moet houden.

Wat de andere punten betreft door den heer Pop besproken, hij nader inzien zal hij bemerken, dat ik diechter bij hem sta dan hij wel meent. De heer Pop heeft geen groote verwachtingen van de vrijwilligerskorpsen, wanneer zij werkelijk zouden moeten optreden. Maar ik heb die blijkens mijne rede evenmin en daarom ben ik dan ook volstrekt niet voor het Engelsch stelsel, en om die reden heb ik aangedrongen inzonderheid werk te maken van de schietoefeningen.

En wanneer nu de heer Pop vraagt, of ik zou meenen, dat er in tijd van oorlog groote geestdrift zou bestaan om als vrijwilliger op te treden, dan antwoord ik dat mijn geheel betoog;

zoals ik zeide, slaat op een geheel andere legerorganisatie dan wij nu bezitten en dat het in elk geval goed is om hen, die dan niet in het leger dienen, in het schieten te oefenen. En worden dan door de Regeering vele schietbanen aangelegd en aan vrijwillige vereenigingen steun verleend in den geest zooals ik aangaf, dan is het te verwachten dat zich in vreedstijd velen zullen aanmelden om aan de schietoefeningen deel te nemen.

Er wordt dan reeds een groot voordeel verkregen en men verkrijgt door de wettelijke organisatie eenigszins geoefende manschappen ook zonder de bedoelde geestdrift.

De heer Por: Mijne Heeren, zooals het meermalen gebeurt als men à l'improviste spreekt, heb ik zooeven op enkele punten niet genoeg den nadruk gelegd.

In de eerste plaats dan wil ik een verkeerden indruk wegnemen, die door hetgeen ik van de schutterij-officieren te voren gezegd heb, allicht heeft kunnen ontstaan. Het lag toch geenszins in mijne bedoeling hen allen van gemis aan vaderlands-liefde of lafhartigheid te betichten. Sommigen gevoelden zich, volgens hun persoonlijke getuigenis, tot de indiening van hun ontslag gedrongen omdat zij zich niet in staat, d. w. z., geschikt achtten troepen in het vuur te brengen en aan te voeren; zij waren voor de verantwoordelijkheid teruggeschrikt.

Voorts wilde ik naar aanleiding van het wederwoord van den heer Beekman, nog dit zeggen.

De schutterij van vroeger is ontstaan uit den plicht om te dienen als strijdbare macht ook in het open veld.

In 1672 stelde men eerst den 15en later den 12en man op het geweer, zooals de uitdrukking luidde.

Langzamerhand ontaardde zij in een meer plaatselijke verdediging en het is nog niet lang geleden, dat het Departement van Binnenlandsche Zaken het er in het minst niet over eens was, of de schutterij, als een eigenlijke legerreserve mocht worden beschouwd en, de consequentiën van den oorlog volgende, ook buiten het territoir van den staat mocht worden gebruikt.

Die plaatselijke verdediging, waarvan sommigen ten behoeve

van kust- of grensbewaking en als voorbereiding tot den zoogenaamden volksoorlog wederom heil meenen te zien, heeft in de tegenwoordige oorlogvoering, ook uit een moreel oogpunt, geen recht van bestaan meer.

Ging het U, Mijne Heeren, zooals mij, dan heeft U in de lezing van den heer Beckman, meer in het bijzonder die zinsnede getroffen waar hij, de vroedschap van Gouda sprekend invoerende, ons hare overwegingen, ten opzichte van de bestemming der stedelijke weerkracht, in een zoo geheel van de toen heerschende begrippen afwijkenden geest deed kennen. Het schijnt mij als de dageraad van een toen geheel nieuw beginsel toe, waarnit de eenheid van de natie vroegtijdiger geboren had kunnen worden, indien men overal in den lande doordrongen ware geweest van het besef, dat Gouda's burgemeester en schepenen gevoelden.

Niet het eigen lijf, niet het eigen huis, niet de eigen poorten alleen vorderde het bloed, ja het leven van den weerbaren burger, maar het goed recht en de veiligheid van allen, die zich in den strijd tegen den gemeenschappelijken vijand aaneengesloten hadden.

Evenmin kunnen o. i. plaatselijke oefeningen, die van de zucht naar plaatselijke verdediging een rechtstreeksch gevolg zijn, eenig nut in de bedoelde richting afwerpen. Zij, die daaraan deelnemen, kunnen onmogelijk een voldoende mate van geoefendheid en krijgstuicht aanleeren om als soldaat bruikbaar te zijn, terwijl het hun ook in andere richtingen aan vorming en opleiding ontbreekt. Dergelijke scharen tegen een goed georganiseerde vijandelijke strijdmacht in het veld te brengen, heet ze aan onvoorwaardelijke vernietiging blootstellen, zonder dat de gebrachte offers ook maar eenig resultaat zullen afwerpen en staat dus gelijk met nutteloos bloed vergieten.

Wil de spreker evenwel naast algemeenen *leerplicht* op de scholen, algemeenen oefenplicht invoeren, zoodat de jeugd op de vervulling van een harer eerste plichten als staatsburger — die daardoor alleen reeds iets meer ter sprake zal worden gebracht — eenigermate worde voorbereid, dan stemmen wij geheel daarmee in. Wie zou zich daartegen kanten?

Dat de vuist meer gespierd, de arm gestaald, de lichaamskracht gelijkmatig ontwikkeld, het oog geoefend, het karakter gevormd en de geest aan tucht gewend wordt, wij, militairen in den goeden zin van het woord, wien het om het wel van het lieve vaderland te doen is, zullen het dankbaar aanvaarden, maar alleen als *toevallige bate*, waaraan geen enkel voorrecht verbonden is alvorens gebleken zal zijn *of en in hoeverre* deze voorbereiding daarop werkelijk recht kan doen gelden.

Er een weersysteem op te willen bouwen, is natuurlijk een illusie. Onzes inziens moet het weerbare gedeelte van de mannelijke bevolking, binnen de financieele draagkracht van de natie dus gedurende langeren of korteren tijd, door het leger gaan om daar zijn militaire vorming te verkrijgen en zoo voorhereid, ieder naar zijn vermogen, zijn fysieke, moreele en intellectueele krachten en allen hun bloed en hun leven althans met eenige kans op een goeden uitslag voor *Oud Nederland* veil te kunnen hebben.

(*Torjuichingen.*)

De VOORZITTER: Na deze woorden van den heer Pop, waarmee ik mij geheel vereenig, meen ik, na herhaalde dankbetuiging aan den heer Beekman voor zijne belangrijke voordracht en aan den heer Pop voor zijn aandeel in de discussiën, deze vergadering te kunnen sluiten.

De Secretaris,

G. N. H. SCHULTZ VAN HAEGEN.
